

Evas & Grodans mushäfte

INNEHÅLL

Förord	Mat
Introduktion	Mat - A och O för mössens hälsa
Tammusens historia	Basfoder - skall alltid finnas
Musen i världen	Tilläggsfoder - ges då och då
Att skaffa möss	Godis
Impulsköp	Att tänka på
Var köper man lämpligen sina möss?	Hälsa
Hur väljer man sina möss?	Kalla fakta om tammöss
Djurägarens ansvar	Ta hand om din mus, frisk som sjuk
Hona eller hane?	Friskkontrollera musen
Fördelar med honor	Tecken på sjukdom samt förslag till åtgärder
Fördelar med hanar	Att behandla möss
Möss tillsammans	Avlivning
Hemkomsten	Att gå till veterinären
Att leva med möss	Utseende
Aktivering	Olika typer/raser av tammöss
Lekplats	Lite om färger och teckningar
Utseende	Hårlag
Typ	Förökning
Möss i alla färger	Könsmognad
Muspälsar	Dräktighet och förlossning
Bur	”Popcornåldern”
Olika burtyper	Ursprung
Bottenmaterial	Familj
Bomaterial och hus	Olika arter av möss
Jordbruksverkets bestämmelser	Den vilda musflocken
Inredning	Föda
Skötsel	Förökning
Hantering	Beteende
Tämjning	Rangordning
Rymningar	Sjuka beteenden
Leksaker	Släktingar
Mushjul	Föreningar
Rengöring	Utställning
Semester	Källförteckning
Transportbur	Rekommenderad litteratur
Möss och andra djur	

INTRODUKTION

Tammusens historia

Den tama musen kallas vanligen tammus och eller sällskapsmus. Den är samma art som den vilda Husmusen och dess latinska (vetenskapliga) namn är *Mus musculus*. Andra namn är ofta missvisande och felaktiga. Några av de öknamn sällskapsmusen ofrivilligt fått bära är dansmus, popcornmus, majsmus och micromus. Inom någon speciell forskningsgren kallas arten ibland *Mus musculus var. domesticus* varför har vi inte fått svar på ännu, men det är möjligt att de vill skilja på möss som lever i människans närhet från andra stammar av vilda möss. Ibland anses labmöss härstamma från tre olika underarter till arten *Mus musculus*, de olika kroppstyperna associeras då med de olika underarterna. Namnet på en av de tre olika underarterna är *Mus musculus domesticus* ej att förväxla med *Mus musculus var. domesticus* som omnämns ovan. Helt klart har olika labmöss avlats in då och då i tammusstammen, varför de tama möss vi har idag måste vara en blandning av alla tre underarterna, och då kan man inte döpa dem till endast en av underarterna, varvid det fina namnet *Mus musculus domesticus* också måste vara felaktigt. Det korrekta namnet är fortfarande husmus, *Mus musculus*. Laborariemusens historia började år 1900, när en pensionerad skollärare började föda upp möss på en farm i Massachusetts, mössen var från början avsedda som sällskapsdjur med blev mycket populära bland de forskare som köpte in möss därifrån till sina försök. År 1909 startade William Castle en institution där många musgenetiker började sin bana.

Förhållandet mus - människa började för ca 8 000 år sedan, då människan började med jordbruk. För ungefär 4 000 år sedan började man först hålla möss, detta i bl a Japan, Kina och Egypten, där man höll möss i speciella byggnader, tempel, avsedda endast för möss. Det existerar liknande tempel för råttor än idag. Mössen dyrkades och var oftast heliga. I Pontos i Mindre Asien dyrkades och tillbads husmusen 1400 f. Kr. Den finns belägg för att man redan där och då hade uppfödning av möss (Jordens Djur del 5 Bonnier, 1991). Det sägs att vitteknade möss dök upp redan vid denna tid. Det fanns tom ett namn för dominant spot redan 1100 f Kr i Kina. I detta sammanhang får man inte glömma att man även hade råttor på samma sätt som mössen, och att även dessa samlades i olika ovanliga färgvarianter. Då det inte skiljs mellan råttor och möss i de få gamla bevarade verken från forna tider, får man ibland gå efter illustrationerna för att veta vilket djurslag som avses. På de illustrationer jag (Eva) har sett har man tydligt kunnat avgöra om man menat möss eller råttor om djuren varit vitteknade, då vitteknade djur skiljer sig på mycket typiskt sätt mellan dessa båda arter. Både i Kina och Japan hade man möss och samlade på ovanliga varianter, man hade ett flertal olika och de mest ovanliga betingade ett mycket högt pris. Möss har vid flera tillfällen ansetts vara heliga och stått som symbol för fruktsamhet, men också som symbol för olycka - det senare främst i Europa. Musen har även stått för framgång i krig, speciellt gäller detta vita möss, samt fötts upp och använts för att bota olika sjukdomar hos människan. Dessutom användes vita möss för att spå tecken. Japanska dansmöss är en avart, egentligen en mutation som förstör musens balanssinne. Redan 80 år f. Kr. fanns det dansmöss i Japan och Kina samt flera av de varianter vi känner till idag.

Våra dagars uppfödning av möss började alltså egentligen i Japan och Kina för årtusenden sedan, då man födde upp möss och samlade på olika färger och teckningar. Det var inte förrän långt senare som den tama musen etablerades i Europa. På 1800-talet infördes olika varianter av sjömän till England. England var förmodligen först med att bilda en musförening och hålla utställning - redan 1901 hölls den första officiella utställningen i England. I Sverige bildades den första musklubben - SVEMUS - 1987, av Gunvor Lundblad.

Musen i världen

Musen är vida berömd för att vara en överlevnadskonstnär och vi använder oss av den i flera olika avseenden. I laboratorier är musen ett tacksamt försöksdjur att utföra experiment på, speciellt då det gäller cancerforskning och medicinframställning – men möss används i nästan all forskning som använder djur. Idag är de vanliga inom transgen-forskningen. Att man använder just möss beror från början på att de är små och förökar sig snabbt, varvid de blir billiga att hålla och lättare att föda upp i stora mängder. Anledningen till att man sedan i många år fortsatt att utnyttja möss på laboratorierna är dels att det är lättast att fortsätta med möss då man redan börjat samt att man vill ha resultat som är kompatibla med de man redan har och som är gjorda på möss. Det är också mer accepterat att hålla på med djurförsök på möss än större djur som apor, katter och hundar osv, kanske delvis pga att musen redan har dåligt rykte (då de äter upp böndernas säd). I djuraffärer säljs möss både som sällskapsdjur och som foder åt rovdjur, främst reptiler. Frågar du efter en mus att ge till din orm får du en billigare mus än om du frågar efter en mus att ha till sällskap. Det finns sorgligt nog ingen lag som förbjuder att ge levande möss som foder åt reptiler och andra djur i Sverige, såsom de har i England exempelvis.

På TV, i serietidningar, böcker, som leksaker, spel osv hittar vi en mängd olika söta möss; Klas Klättermus, Tom & Jerry och Musse Pigg för att nämna några. Här är mössen smarta hjältar som lever ett lyckligt och tillfredsställande liv. Detta kan ses i stark kontrast till det vi har nämnt ovan om rovdjursmat!

ATT SKAFFA MUS

Att skaffa möss är en god idé, möss är underhållande, livliga och sällskapliga och passar som sällskap till såväl gammal som ung. Men de är känsligare än många andra sällskapsdjur i åtminstone ett avseende – de måste ha gott om mat varenda dag, annars kan de snabbt dö av svält! Så de måste ha daglig tillsyn, kan man inte erbjuda det, eller om man är glömsk och kanske glömmer bort att mata mössen några dagar, bör man inte skaffa möss.

Impulsköp

Impulsköp är väldigt vanligt, för musen är så liten, söt och lätt att ta med. Det lurar folk att tro att de är lättare att sköta än andra husdjur, vilket inte alls är fallet. Först och främst blir barn förälskade i möss - det är fullt förståeligt, då musen är aktiv, nyfiken och får precis plats i en liten barnahand - men för den skull betyder det inte att musen är ett barndjur eller en levande leksak. Vid omkring tio års ålder kan barnet ofta vara moget nog att ta hand om sina möss själv. Ett enkelt test är att om barnet klarar av att hålla i och hantera en någorlunda tam mus exempelvis hemma hos uppfödaren, klarar barnet detta så är det mer troligt att barnet klarar av att sköta om egna möss. Bäst är förstås om hela familjen tillsammans tar hand om mössen. Musen kräver en hel del omtanke och omvårdnad trots sin ringa storlek, som gott om mat och nytt, friskt vatten varje dag, stor och ofta rengjord bur, mängder med leksaker, sysselsättning, stimulans och sällskap av artfrände (samt människa). Råder det brist i något, blir musen och eventuellt hela musintresset lidande.

Om man bara planerat inköpet i förväg och skaffat bur och information om hur man sköter möss, kan mössen bli ett underbart tillskott till familjen som kan skänka glädje till alla, gammal som ung. Man blir glad av att ha ett litet djur att pussa på, kela med och mata. Att mata små djur är oftast väldigt kul, man får planera ihop små måltider och se till att djuren får i sig vad de behöver. Att sysselsätta sina små vänner kan ge stor underhållning till både gamla och unga. Det finns mycket kul man kan göra med möss, förutom att bara spendera tid med

dem: man kan lära dem tricks, man kan bygga lekplatser till dem och se hur mycket de uppskattar ansträngningen, man kan ställa ut dem, man kan ta foton av dem och man kan bara gulla med dem...

Några saker som är bra att veta innan man skaffar möss;

- * lever 2 - 3 år.
- * behöver en rymlig och rymningssäker bur.
- * är mycket sällskapliga, lekfulla och intelligenta.
- * kräver mycket sysselsättning och stimulans/aktivering för att trivas och må bra.
- * är mest aktiva på natten.
- * kissar och bajsar ofta (även när den är utanför buren) och det luktar ur buren om den inte städas ofta.
- * äter mycket i förhållande till sin storlek.
- * dör snabbt utan mat.
- * går inte att hålla hona och hane ihop – då blir det väldigt många musungar som man inte har plats och tid för och som kan vara svåra att hitta nya hem till.

Var köper man lämpligen sina möss?

Det absolut bästa sättet att skaffa möss på är att ta kontakt med SVEMUS - Svenska Musklubben. I SVEMUS finns registrerade och seriösa musuppfödare som bryr sig mycket om sina möss, som säljer friska möss med bra temperament samt stamtavla. Uppfödaren har ofta stor kunskap om möss, har gett mössen en bra start i livet med allt vad det innebär, kan informera om lämplig skötsel och kan naturligtvis skilja mellan hona och hane. Om du köpt dina möss av en uppfödare kan du alltid vända dig till din uppfödare för att få råd om skötsel, hjälp med problem och telefonnummer till lämplig veterinär, om det skulle behövas. I dagstidningar och andra tidningar kan man även hitta annonser om möss som fötts upp i hemmiljö.

De flesta nybörjare köper sina möss i djuraffär. Det är lätt gjort, för djuraffärer finns i stort sett i alla städer i hela landet, men resultatet blir inte alltid det man väntat sig. Först och främst är djuraffärsmiljön oftast mycket stressande för mössen, speciellt om mössen hålls på ett sätt som de inte trivs med - blandade kön och trängsel i burarna samt brist på mat. Det är svårare att tämja dessa möss som fått en så dålig start, samt att bedöma om de är friska när de befinner sig i en sådan miljö. Att handla möss framgångsrikt i en djuraffär kräver alltså kunskap och gott omdöme hos köparen: att själv kunna välja ut en frisk och snäll mus med rätt kön. Kontrollera könen: köp aldrig två möss i tro att det är honor om du själv inte kan se det eller om djurhandlaren inte kan visa dig så du förstår att det garanterat är honor. Har honorna suttit i samma bur som hanar kan du räkna med att få musbarn inom loppet av 3 veckor. Köp heller aldrig sjuka möss. Om du väljer att köpa dina möss i en djuraffär, välj då en seriös och bra djuraffär, där personalen vet mycket om möss, har dem könssorterade i stora burar och ger dem bra mat. Vissa djuraffärer säljer tom möss med stamtavla, även om det inte är så vanligt. Undvik att inhandla sjuka möss i en djuraffär i syfte att "rädda" djuren, eftersom detta ger fel resultat - mössen säljs och därför fortsätter butiksägaren att **köpa in och sälja** sjuka möss - försök istället att ändra på de felaktiga förhållandena genom att klaga eller anmäla butiken. Om du köper en mus i en djuraffär och inte är nöjd med den, lämna tillbaka den och be att få en ny istället, så personalen i djuraffären tvingas att bli medvetna om att allmänheten inte tolererar vad som helst. Var medveten om att vissa djuraffärer inte avlivar sjuka eller bitska möss på ett bra sätt utan kanske säljer djuret till någon annan eller ger det till en orm. I USA finns det djuraffärer som har veterinärkontakter, där en speciell veterinär

kommer till butiken exempelvis en dag per vecka och ser till djuren. Då kan veterinären se om något djur är sjukt och se till att detta djur inte säljs utan i stället får adekvat vård, alternativt avlivas om det inte går att göra någonting för djuret.

Gå gärna med i SVEMUS för att få tillgång till all den kunskap som finns inom Sveriges enda musförening, med medlemstidning, musträffar och musutställningar samt musforum på SVEMUS hemsida för snabba svar på snabba frågor om möss.

Hur väljer man sina möss?

Välj de tamaste, inte de vackraste, kolla att de är friska (tecken på sjukdom...)

När jag (Eva) köper möss är det mycket viktigt att de är lugna och hanterbara. Om de inte sitter någorlunda still i handen så köper jag dem inte hur vackra de än är. Detta trots att jag har varit musuppfödare i många år och bara köpt in möss till min avel, aldrig till sällskap. Naturligtvis måste jag försiktigt kunna vända upp och ned på musen och kolla att den är ren och fräsch i alla ändrar, en mus med minsta klegg i eller runt ögonen, i eller runt öronen, runt nosen, under svansen eller någon annanstans köper jag ej. Jag kollar också efter sår och annat – en trasig mus vill jag ej köpa, den kan ha med sig dåliga erfarenheter. Möss som gräver mellan mina fingrar köper jag inte. Om jag kan klappa musen lite utan att den hoppar iväg, samtidigt som den ser uppmärksam och alert ut – den musen tycker jag om och vill gärna köpa.

Djurägarens ansvar

Tänk på att du tar ansvar för djurens liv när du köper dem, så se till att alla i familjen är med på köpet och att du redan innan köpet har någon som kan hjälpa till att sköta om dem under semestertider osv. Vad för slags djur du än skaffar till sällskap så är de helt beroende av dig och att du sköter dem väl, ger dem näringsriktig mat varje dag, nytt vatten varje dag, och städar deras bur med jämna mellanrum. Tänk på att möss vanligtvis lever i ett och ett halvt eller två år, ibland ända upp emot tre år - är du beredd att sköta om dem så länge? Ett tips kan vara att ta över ett par redan tama möss som någon i bekantskapskretsen har tröttnat på. Från en seriös uppfödare kan du eventuellt köpa äldre möss om du är osäker på om möss är sällskapsdjuret för dig. Du kanske kommer att behöva uppoffra dig för djurens skull, betala för ett eller flera dyra veterinärbesök, eller inhandla en ny dyr bur, eller inte kunna åka iväg på semester om du inte har någon som sköter om mössen åt dig, osv.

Du bör också se till att ha köpare till alla ungar innan du ens funderar på att sätta samman möss till avel, det blir oftast många söta musungar i en enda muskull. Det är mindre lämpligt att lämna in musbarnen i en djuraffär, de kan faktiskt fara mycket illa där.

Om du är förälder och köper djur till dina barn, måste du vara beredd att ta över vården av mössen om barnen tröttnar. Samtidigt är det mycket bra för barn att själva ta ansvar för egna sällskapsdjur.

Bland det allra viktigaste att tänka på som musägare är att *möss alltid skall ha tillgång till mat* samt att *buren måste städas ofta*, gärna två gånger per vecka. Hur ofta du måste städa buren beror delvis på vilket bottenmaterial du väljer, och delvis på hur liten bur du köper till dem. Eftersom möss är så pass små djur lurar sig väldigt många musägare att ge dem en liten bur, när både du själv och mössen skulle tjäna på en betydligt större bur. Det finns stora och bra burar i plast som väger otroligt lite och är lätta att rengöra och som går att köpa eller beställa i närmsta djuraffär. Se bara till att gallret i buren är tätt nog så mössen stannar inuti buren.

Hona eller hane?

Vilket kön skall du välja? Skillnaderna som sällskapsdjur betraktat är inte så stora så det spelar inte så stor roll vilket kön du väljer. Likheter är betydligt större än skillnaderna. Den största skillnaden är lukten. Både honor och hanar kan bli så pass tama att de kommer när du ropar deras namn, eller somnar i hand framför TVn. De kan bli så tama att de faktiskt inte behöver vara inlåsta i en bur, och inte gömmer sig utan kommer fram och söker kontakt med dig. Vissa möss kan till och med helt lösa i lägenheten. Om du har en mus som är så tam att den går lös hela eller delar av dygnet är det bra om den har ett krypin med mat och toalettlåda. En bur som står öppen och har vattenflaska, matskålar och sovplats är en enkel lösning. Det är dock väldigt ovanligt att man lever så att man kan ha mössen helt lösa pga att de förstör mycket, exempelvis gnager på tapeter, sladdar, kryper in i möbler eller t o m in i väggen m m. Mer vanligt är det med öppna burar som mössen ogärna lämnar. Ett musakvarium utan lock som står på en hög byrå är inte en helt ovanlig lösning. Med lämpliga stegar kan mössen ta sig upp på kanten av akvariet och ned på byrån när de vill, men försöker vanligen inte gå längre. Man får vara medveten om att det finns en viss risk att de ramlar ned på golvet, om de går lösa.

Båda könen utvecklar en egen smak och skaffar sig en favoriträtt. Denna favoriträtt kommer de att anstränga sig hårt för att tiggas till sig från sin matte, det är vanligt att de kan fjäska precis som en tiggande hund. Favoriträtten/godiset är ett perfekt lockmedel för att lära mössen konst, gå i labyrinter osv. Exempel på favoritmat är en bit pannkaka, digestivekex, solrosfrö, hampfrö, till och med knäckebröd kan vara favoritföda för en mus.

När det gäller hur tama de kan bli spelar det ingen roll vilket kön dina möss har, du kan alltid muta dina möss till att bli tama och förtroendefulla så att ni har stor glädje av varandra.

Fördelar med honor

Fördelar med att ha honor är att man enkelt kan ha flera tillsammans. De håller vanligen sams och uppskattar varmt varandras sällskap. Musen är ett mycket socialt djur som kräver sällskap av sin egen art 24 timmar om dygnet.

Möss luktar ju illa, det vet väl varenda människa? Men faktum är att det bara är delvis sant. Mushonor luktar inte alls mer än andra smådjur, som kanin, marsvin, råtta, hamster eller liknande. Faktum är att två mushonor i en lämplig bur luktar mindre än två råtthonor i en lämplig bur. Endast om du har alltför många honor boendes i en alltför liten bur eller om du städar på tok för sällan uppstår en störande lukt av mushonor. Eller om man fått fel kön när man köpte djuren i djuraffären... det är alltså endast mushanarna som har den typiska muslukten, mushonorna luktar nästan inte alls.

Har man ett undermåligt bottenmaterial luktar det alltid lite mer ur buren. Precis som om man städar för sällan eller för dåligt. Lukten är individuell. En hona kan lukta mer eller annorlunda än en annan och skillnaden är vanligtvis ärftlig. Men, som sagt, mushonor luktar inte alls mer än andra smådjur.

Mushonorna har en bra egenskap i det att de inte pissar in hela buren, alla leksaker och insidorna av buren, som en del hanar gör, vilket gör det så oerhört mycket enklare att städa deras bur.

Det är lätt att utöka en flock mushonor med ytterligare en hona eftersom mushonor är mindre revirhävdande än hanar. Ibland kan man dock behöva hjälpa dem på traven när man vill att de skall acceptera den nya kompis. Då sätter man ihop dem i en neutral bur eller på en neutral plats, där de får umgås och lära känna varandra. Med neutral menar vi en plats som inte bär lukt från tidigare besök av dessa individer, dvs en plats där ingen av dem tidigare har varit.

Exempelvis en stol eller en pall med en nytvättad handduk på som täcker sitsen, eller en ny, eller totalt rengjord bur. Sätter man dem på en stol eller pall måste man i så fall ha uppsikt över djuren så de inte ramlar ner på golvet.

Honor är energiska byggare och skulptörer, som uppskattar många gnagbara leksaker och byggmaterial vilka de kan omforma till rent konstnärliga skulpturer. De sätter gärna ett extra fönster på sitt trähus och sönderdelar med förtjusning toalettrullar och kartonger till spån av papp. Det är fascinerande att studera mössen när de bygger och river sina skapelser.

Honor kan även få barn och det är underbart att få följa en uppväxande muskull, men vi rekommenderar att du går med i SVEMUS om du vill föda upp möss.

Fördelar med hanar

Fördelarna med hanar är fler än man tror. Redan som barn tenderar hanarna att vara något tamare och lugnare i sig själva, än honorna. De kommer mer sällan in i popcornåldern och hoppar inte lika lätt iväg från handen utan söker istället oftare kontakt. Med popcornåldern menas när musungarna är små och tenderar att hoppa runt som flygande popcorn i buren när man öppnar densamma. Så hanarna blir inte riktigt lika lätt skrämda som honorna, de är helt enkelt ofta lite modigare och tryggare.

Det är ju allmänt känt att mushanar luktar mycket starkt, men idag finns det faktiskt hanar som inte luktar riktigt så mycket för detta är en egenskap man aktivt har avlat på. Man har helt enkelt velat ha möss som passat att ha inomhus. I vissa länder har man sina möss utomhus, i speciella musskyl, och då bryr man sig inte om hur de luktar vilket leder till att möss som importeras från dessa länder luktar mer (exempelvis England). Om man vet med sig att man har känsligt luktsinne bör man med fördel välja endast mushonor, men trots sitt rykte om att lukta finns det många människor som inte har något emot att dela sitt hem med några få mushanar.

Det finns faktiskt en udda fördel med hanarnas starka lukt, att det är lätt att skilja på olika mushanar bara på lukten, då de vanligen luktar så pass olika att den mänskliga näsan lätt känner skillnaden.

Mushanar skräpar inte ner så mycket och gnager inte sönder inredningen i buren lika energiskt som honorna, de är mer ordningsamma och blir dessutom lättare rumsrena i och med att de gärna väljer ett och samma ställe att använda som toalett. Kan man då städa den här toaletten dagligen så blir lukten från buren mindre. De leksaker man ger är mer långlivade hos hanarna.

Hanar är vanligen friska och lever därför länge. Det är inte ovanligt att de blir närmare 3 år gamla.

En typisk nackdel med hanar är att de inte alltid håller sams och har de en gång börjat slåss så måste man ta dem isär, allt annat är djurplågeri. Då måste man genast köpa en musbur till, och så snart eventuella sår läkt så tar man med fördel med sig djuren till veterinären för kastrering, så att de kan bo tillsammans igen.

Är man intresserad av att ställa ut sina djur så kan det vara en stor fördel att ha några mushanar, då de ofta är snyggare att titta på än honor och därför ofta placerar sig bättre på utställningen. Färg, typ och päls brukar vara bättre hos hanar, detta tycks vara en naturlag. Detta gäller okastrerade hanar, om det är någon skillnad i detta avseende på kastrerade hanar vet vi ej, då de ej är så vanliga ännu. Dessutom behöver inte hanar stanna hemma och vårda barn, utan att kan åka till alla utställningar som ägaren vill besöka under hela sin livstid, vilket rent praktiskt innebär att de har möjlighet att vinna många priser.

Möss tillsammans

Att mushonor i allmänhet är lätta att sätta tillsammans och att de vanligen trivs utmärkt väl tillsammans har vi redan nämnt. En mushona drar nytta av närvaron av andra mushonor i sin bur, de värmer varandra, putsar och vårdar varandra och har stor glädje av varandras sällskap.

En hane däremot är född för att leva med minst en mushona som han vill göra fler möss med, för så lever möss i naturen. För honom är det inte naturligt att spendera sitt liv med andra mushanar, utan han är starkt revishävande. Man kan uttrycka det så att ursprungsmushanen inte är social med andra mushanar utan endast med mushonor. Detta har inneburit en stor nackdel för mushanarnas del, för när människan har tämjtt möss har hon inte alltid velat att alla mushanar skall ge ungar. Vilket innebär att många mushanar har tvingats att framleva sina liv ensamma i var sin bur. De har ju inte kunnat dela bur med andra hanar pga blodiga slagsmål, och inte fått dela bur med någon hona. Vi som har möss till sällskap vill ju inte att mushanarna skall sitta som isoleringfångar i var sin bur utan vi har aktivt velat lösa detta problem. Dels vill vi att alla möss skall må bra, och dels tar det stor plats för uppfödaren att alltid ha en bur till varje hane... Det vore naturligtvis bättre om mushanarna kunde dela bur fridfullt utan att slåss. Att mushanar som kan dela bur med varandra mår betydligt bättre än de som bor ensamma är ett faktum. Som ansvarsfull hanmusägare bör man tänka på detta.

Vi känner till några olika förslag till lösningar på problemet.

* En lösning är att en hane kan dela bur med en hona som är för gammal att få barn, ca 18 månader gammal bör honan vara. Det finns dock inte tillräckligt många sådana gamla honor att tillgå, för dessa honor är ju redan gamla och lever inte så mycket länge till.

* En annan lösning har vi hört talas om från en artikel i en smådjurstidning i USA, där några musuppfödare helt sonika kastrerar alla mushanar som skall säljas till sällskap. Detta sägs fungera utmärkt så länge man aldrig blandar kastrerade och okastrerade hanar i samma bur. Förutsatt att man hittar en veterinär som är villig att utföra själva ingreppet, som i sig är enkelt. Ett liknande men lite svårare ingrepp, sterilisering av mushanar, utförs rutinmässigt på laboratorier i samband med framställning av transgena möss. Enligt en artikel i HUSMUSEN, SVEMUS medlemstidning, har en svensk uppfödare låtit kastrera sammanlagt 23 mushanar med gott resultat. Enligt denna artikel gick de kastrerade hanarna även bra tillsammans med okastrerade hanar, vilket motsäger den amerikanska artikeln.

* En tredje lösning är den som är vanligast i Sverige, man avlar på hanar som faktiskt kan dela bur med andra hanar. Detta gör man inom musföreningen SVEMUS. Idag finns det uppfödare som säljer mushanar som gärna bor tillsammans, detta är egenskap som det avlats på just för att lösa detta problem. Är du intresserad av att ha mushanar så rekommenderar vi varmt att kontakta SVEMUS för att fråga efter de musuppfödare som föder upp dessa speciella möss. Med andra ord är denna nackdel med hanmöss på god väg att avlas bort inom musföreningen... Det har avlats framgångsrik genom åren för att få fram hanar som trivs tillsammans, och det är stor skillnad på möss från sådana linjer och andra möss. Dock är inte dessa avelsframgångar fullständiga och det finns inga garantier. Har de en gång börjat slåss så måste man ta dem isär, allt annat är djurplågeri.

Precis samma problem hade man med marsvin för 20 – 30 år sedan, numera är det vanligare att marsvinshanar går tillsammans än att de inte gör det – så länge man köper rasmarsvin från uppfödare i marsvinsföreningen. Där avlade man till stora delar bort problemet, men det finns fortfarande enstaka marsvinshanar som inte klarar att dela bur med andra hanar, dessa kastreras nästan rutinmässigt idag och kan sedan leva problemfritt med honor.

Vi kan tillägga att det faktiskt finns en del labmushanar som gärna delar bur med andra hanar utan minsta problem, här är dock svårigheten att veta vilka. Kontakta Eva om du vill veta mer om detta.

Vilken lösning man väljer när det gäller att hålla mushanar tillsammans är inte lika viktigt som att inte hålla en mushane ensam i en bur som en isoleringsfånge. Han har ju inte begått något brott genom att födas till mushane! Glöm bara inte att om mushanar en gång börjat slåss kan det sluta med den enes död.

Att kastrera djur för att de skall kunna hålla sams är god djurvård, eftersom djuren får ett bättre liv när de slipper sitta ensamma.

Hemkomsten

Skaffa en rymningssäker transportbur redan innan du bär hem dina nya möss för du bör inte stoppa dem i fickan. Om du väljer att köpa dina möss i djuraffären får du dem vanligen nedstoppade i en minimal pappkartong. Denna kan de enkelt gnaga sig ut ur, och försvinna på vägen hem. Det är bättre att du skaffar en rymningssäker transportbur. Det finns idag (2005) mycket billiga transportburar i djuraffären som kan användas till möss. Är det kallt när du bär hem dina djur måste du skydda dem. Kanske kan du stoppa in transportburen under jackan, men det är bättre att du har med dig en väska att bära transportburen i samt en tjock tröja, en stor frottéhandduk eller en filt att linda om transportburen. Är det i stället varmt måste du skydda dina nya kamrater mot hettan så de inte tar skada. Låt inte mössen vistas i stark sol. Tänk på att mössen är levande varelser och var rädd om dem.

Allt ska vara klart innan mössen kan komma hem, en bur som är rejält tilltagen i storlek, vattenflaska, matskålar, mat, mm. Möss kräver stort utrymme för att få plats att leka och undersöka och leva ett normalt musliv. Vattenflaskan behövs för att mössen jämt skall ha tillgång till nytt friskt vatten varje dag. Diska vattenflaskan med en flaskborste minst varje vecka så att det inte växer alger och bakterier i den - så att mössen slipper bli sjuka – och skölj vattenflaskan noga innan du håller upp nytt vatten i den till mössen. Matskålar och tillbehör bör också diskas dagligen. Lämpligen skaffar man ett flertal små matskålar och en större, och ger mössen torr mat i den större skålen och lite blöt mat i en mindre, som byts varje dag.

Buren skall stå på ett dragfritt ställe utan direkt sol, där man har uppsyn över mössen, samt där mössen ser och hör sin mänskliga familj så mycket som möjligt. Så det är en bra idé att ställa buren i det rum man oftast vistas.

Exakt när man kommer hem med de nya mössen: ta upp dem varsamt ur sin transportbur och sätt ned dem i sitt nya hem. Se till att inte skrämma dem. Har du köpt mössen i djuraffären så kan de vara så pass otama och ohanterade att du måste ställa in hela transportburen i den stora buren så att de kan gå ut själva. Mat och vatten skall finnas redan innan de flyttar in i sitt nya hem. Sitt gärna och prata med dem, och titta på dem, men stör dem inte genast genom att ta ut dem ur buren.

Studera dem, vad är det för möss du har skaffat? Är de tama, trygga och äter så kan du snart ta upp dem och lära känna dem närmare. Är de skygga och gömmer sig, så borde de inte ha ett hus i början eftersom de drar sig undan där och blir svårare att tämja. Hur länge ska de vara ifred? Trygga möss behöver bara lära känna sitt nya hem och hitta till de viktiga ställena som mat, vatten, hus och leksaker innan du kan pyssla med dem. Redan efter 1-2 timmar kan de trygga och tama mössen få komma upp och bekanta sig med sin nya ägare.

Otrygga möss eller riktigt unga möss som är i popcornåldern behöver lite mera tid. Det första dygnet kan de få vara ifred för att lära känna sin nya miljö och bli lite trygga i den. För att

plocka upp otama och ohanterade möss ur buren använder man vanligen en tom toalettrulle eller hushållsrulle, som en mus lockas att gå in i. Man lyfter upp rullen med musen i och håller noggrant för båda ändarna så att inte musen smiter ut.

Muta gärna dina nya kompisar med godis, så att de snabbare får förtroende för dig.

ATT LEVA MED MÖSS

När man lever tillsammans med möss är det några saker som märks mest, och det är all tankemöda man kan få lägga ned för att vara säker på att mössen får näringsriktig mat, och all tid man umgås med mössen, i samband med att man gosar med dem och när de är ute och roar sig.

Aktivering

Aktivering innebär att mössen får röra sina kroppar och använda sina hjärnor dvs. får stimulans och utlopp för sin energi, så att de mår bra. Är mössen understimulerade blir de mycket känsligare och lättare sjuka samt kan uppvisa typiska stressbeteenden som olika stereotypier. Stressbeteenden uppstår även om mössen får den mesta av sin aktivering och motion i ett motionshjul.

Lekplats

Det kan vara väldigt lätt att aktivera sina möss speciellt om man anordnar en speciell plats för detta, en lekplats (aktiveringsplats). Lekplatsen ska vara ett avgränsat område, exempelvis ett bord, där man anordnar möjligheter till aktivering. Detta kan innebära nya leksaker som inte finns i mössens vanliga bur, exempelvis labrynter, uppbyggda fästningar eller klätterställningar osv. Musen får använda sin kropp genom att klättra och krypa genom tunnlar samt använda sin hjärna när den letar efter en godis i en labrynt. Man kan även använda en stor bur, eller varför inte ett stort terrarium som aktiveringsplats, som är full med olika leksaker anpassade för möss och där mössen kan vistas då och då. Leksakerna bör inte vara samma varje gång mössen är på sin lekplats, utan de bör bytas ut och placeras om. Gör det till en vana att låta mössen komma ut på sin lekplats regelbundet. Enklast släpper du mössen på lekplatsen varje gång du städar buren, gör du det till en vana så glömmet du det inte.

Finns det barn i familjen vill dessa säkert hjälpa till att göra om lekplatsen från gång till gång, de kan själva bygga fantastiska saker som mössen kan roa sig med, en lantgård eller en fästning är säkert lika roligt för mössen att undersöka. Byggmaterial måste vara ofgiftiga, och kan utgöras av modeller eller liknande för barn, papper och kartong, eller vad man nu har hemma. Man kan även bygga mer permanenta saker i cernitlera eller vanlig lera som man bränner.

UTSEENDE

Olika typer av tammöss

Arten mus finns numera i tre olika grundtyper, dvs tre olika kroppsformer, en stor, en liten och en mittemellan, ungefär som en greyhound, en tax och en labrador. Den största typen kallas engelsk och är vanligen stor och lång men ej fet och finns i mängder av olika färger. Den minsta typen kallas minimus och är mycket liten, och finns i få olika färger. Mellantypen

kallas svensk och finns i mängder av färger och dessutom i många olika pälstyper. Förutom de tre grundläggande typerna finns alla möjliga korsningar däremellan, eftersom så många uppfödare blandat efter eget huvud.

Tammusen har många öknamn, mycket på grund av att den kan se ut på så många olika sätt. Inte bara kan den ha över 30 olika inom mushobbyn namngivna färger på pälsen, ett tiotal olika teckningar och hela 9 olika hårlag, vilka kan kombineras till en mängd olika varianter, utan den finns även i tre olika storlekar! De tre olika storlekarna är alltså nästan som tre olika typer, eller raser, av tammöss, som skiljer sig utseendemässigt markant från varandra. Typ är ett ord som används på olika arter av tamdjur för att beteckna vad djuret har för proportioner mellan olika kroppsdelar i förhållande till varandra, hur stort djuret är, om det är kraftigt eller lätt. Mössens typer skiljer sig inte bara åt utseendemässigt, utan även en viss skillnad i beteende och utveckling kan noteras. Detta såtillvida att typerna som inte liknar vildformen i kroppsform har ett lugnare temperament, eventuellt p.g.a. att de inte kan röra sig lika bra. Detta kan bero på missbildningar i kroppen, vilket är en stark misstanke när det gäller minimusen pga dess stela gång. Exempelvis möss av engelsk typ kan utvecklas långsammare. Den vanliga mustypen är den som mest liknar den vilda husmusen i storleken, något av medelstorlek, och det är den vi oftast stöter på. Typen kallas för svensk, vanlig eller vild typ. Svensktypade tammöss är vanligen aktiva, klättrar gärna och mycket samt hoppar bra och är friska om de sköts väl samt lever länge - inte sällan blir de upp emot tre år gamla. Den minsta typen kallas för minimus för att det är en väldigt liten varelse. Oftast är pälsen indelad i svarta och vita fält och minimusen har en mycket kort och smal svans, samt rör sig något stelt. I djuraffärer kallas minimusen inte sällan felaktigt för Japansk dansmus eller micromus. Arten är densamma som alla andra tammöss, den är bara mindre i storlek. Minimusen lever ofta inte längre än cirka 1 1/2 år.

Engelsk typ är den största mustypen, i vardagslag benämnes den helt enkelt ”engelsk” eller ”engelsktypad”. Som namnet antyder härstammar den från utställningsavlade möss i England. Tidigare har denna typ kallats showmus eller engelsk showmus, men de namnen används ej längre. Engelsk typ känns igen på sina enorma trattliknande öron, långa kropp och svans samt sin extremt korta och mjuka päls. Många tammöss i Sverige är korsningar mellan engelsk typ och svensk typ. Möss av engelsk typ och minimustyp klättrar och hoppar inte lika bra som den svensktypade musen och är lugnare till temperamentet.

Den vanliga ”svenska” mustypen finns i alla länder, i Finland kallas den ”finsk” och i USA ”amerikansk”. Minimusen är däremot inte lika spridd. I Sverige är minimusen vanligast i mindre städer. Vi känner inte till några andra länder där den förekommer, mer än Sverige och Tyskland, ursprunget lär dock vara något östeuropeiskt land. Den engelska typen förekommer i de flesta länder med musföreningar, p.g.a. att den är framavlade för utställningsändamål och finns därmed att köpa i standardenliga färger. Dessa djur köps oftast av den som vill ställa ut sin mus, och avla fram flera i samma färg. Ibland kan den beställas via djuraffären, men ofta måste man vända sig direkt till uppfödare, ibland i ett annat land, för att få köpa den.

Möss i alla färger

Möss finns i så otroligt många olika vackra färger och intressanta teckningar att det är helt omöjligt att hitta den man tycker är vackrast, det finns en till som är minst lika vacker. Det enda sättet att välja sina möss på är att försöka finna de möss man tycker verkar trevligast. Det djurslag som finns i flest olika kända färgvarianter är musen, glöm alla upptänkliga olika färger på hundar, hästar och kaniner; möss finns i betydligt fler olika färger och varianter. Det finns så många olika färger att det snarast är en hel vetenskap att hålla reda på allihop. Det finns möss med ljusst röda, mellanröda, mörkt röda, nästa svarta och helt svarta ögon. Det

finns möss i alla upptänkliga färger mellan helt kolsvart till helt vit. Lustigt nog finns det inte svarta möss med röda ögon, men det finns vita möss med svarta ögon och vita möss med röda ögon. Det finns svarta möss, vita möss, blå möss, blågrå mös, bruna möss, grå möss, beige möss, röda möss, orange möss, gula möss, och alla nyanser däremellan. På laboratorier lär det även finnas gröna möss. Det finns möss med färgade fläckar, möss med små prickar, möss med stora prickar, möss med en rand runt kroppen, möss där den bakre tredjedelen av kroppen är vit och resten kan ha vilken färg som helst, exempelvis blå, kanelfärgad, möss med insprängda vita strån, ja det finns så många varianter att jag redan glömt betydligt fler än jag orkat skriva här. Faktum är att just tammusen är den art som finns i flest olika färger och varianter, och det är en anledning till att möss är så pass omtyckta och uppskattade som de är.

Muspälsar

De största mössen, de av engelsk typ, har ofta en extremt kort och mjuk päls, de mellanstora mössen har ibland lång päls ibland kort päls, vissa har en metallicglänsande päls och andra har lockig päls. Återigen andra möss har ingen päls alls, de är helt eller delvis kala, så kallade nakna möss. De nakna mössen är ljuvliga att ta i, men fryser lätt och är rätt ovanliga. De folk ofta gillar bäst när de inte är så vana med möss är det som har både lång, krullig och metallicglänsande päls samtidigt. Allt-i-ett-möss, kan man säga. De är ofta vackrare än smycken, och man behöver inte ens kamma dem!

En genomgång: hela nio olika hårlag finns på tammusen, varav den nionde är utan päls, sk **nakenmus**. Den vanliga pälsen är kort och slät och kallas **korthår**, engelsktypade avlas till att ha extra kort och sammetsmjuk päls. Detta är fortfarande det vanligaste hårlaget på möss, och det hårlag som vilda möss har. Sedan har vi **astrex**, ett korthårigt och krulligt hårlag. Det kan se lite olika ut beroende på om musen är extremt korthårig engelsktypad mus då pälsen är så kort att den inte ens ser krullig ut. Eller på en vanlig svensk mus med lite längre päls, då pälsen ser mer lockig ut. **Satin** är en metallicglänsande päls, som även påverkar färgnyansen något. Gula och röda färger ser mer fylligt rödgula ut i färgen. Denna päls är otroligt len och ofta underbart vacker. **Långhår** är just vad det låter som – en långhårig mus! Många glömmer aldrig den första långhåriga mus de ser, det är verkligen en helläcker syn. Kombinerar man långhår med astrex får man en både krullig och långhårig mus, en **texel**. Texlarna är otroligt söta när de växer upp, innan de liksom vuxit i pälsen, för då ser pälsen ännu längre ut än när de är fullvuxna. Kombinerar man i stället satin och långhår får man naturligtvis **satin långhår**. Med denna långa mjuka päls som kan finna i mängder av olika färger finns det tillräckligt för varje smådjursintresserad människa att förundras över i både dagar och månader och år. Många färger förändras av satinet och vanliga färger, såsom agouti, vildfärgen, ser helt annorlunda och totalt fantastisk ut i satin långhår. Man kan även kombinera satin och astrex till **satin astrex** eller ”sax”, en mindre vanlig kombination, men mycket vacker. Slutligen kan man kombinera satin, astrex och långhår till **satin texel**, även kallad ”stex”. Detta är den mest extrema hårlagsvarianten, svåravlad för uppfödaren, men var och en av dessa möss är som en underbar juvel.

BUR

De allra flesta musägare väljer en bur att ha sina möss i, möss är så pass små att de lätt kan ta skada av att springa lösa, samt gnaga sönder saker.

Buren

Buren skall vara mössens hem och kännas trygg och säker för de små djuren. Där skall finnas allt djuren behöver; mat i matskålar, vatten i vattenflaska, mat, bottenmaterial och en mängd leksaker.

Dessutom skall buren vara rymlig och trivsamt, inte stå för ljus, mörkt, varmt, kallt eller i drag. Och den måste absolut vara rymningssäker! Akvarium i glas eller hårdplast med lock av smårutigt stålnät lämpar sig därför mycket bra. Måtten för en bra bur till två möss är minst 60x40 cm, samt 30 cm hög. Ju större bur desto bättre för djuren.

Även om du har en stor bur till dina möss så räcker inte det, utan de måste även ha buren full med leksaker att undersöka och aktiveras av. Detta räcker ganska bra för att ge dem ett bra musliv, men du vill ju kunna umgås med dem också. Glöm inte att möss brukar uppskatta att få vara hos sina människor, sitta i handen, krypa upp på axeln, sitta i bröstfickan, undersöka vad du gör, och bara gosa med dig. Möss mår även bra av att få se något annat än sitt hem. En lekplats på ett bord med lite saker att undersöka, en labyrint eller en borg eller en klätterställning av bambu, är lite tips på vad mössen uppskattar och gärna vill ha. Möss är mycket nyfikna av naturen - se till att mössen trivs i fångenskapen.

Lägg ett lämpligt bottenmaterial på botten av buren och inred buren med många leksaker, ja verkligen många. Byt underlaget i buren 1 - 2 gånger i veckan och skrubba bur och tillbehör noga åtminstone en gång i veckan.

Färskt vatten måste alltid finnas i vattenflaskan. En vattenflaska samlar alger och bakterier och måste därför rengöras ofta. Vattenflaskor rengöres med flaskborste eller med papper eller fin sand som skakas ut med varmt vatten. Själva pipen på vattenflaskan rengöres med piprensare. Vattenflaskor kan också "hänga upp sig" och inte ge mössen något vatten, kontrollera därför varje dag när du byter vattnet i flaskan att den fungerar. Det kan rekommenderas att du har en extra vattenflaska hemma om den skulle gå sönder när djuraffären har stängt. Visserligen finns billiga vattenflaskor att köpa i många mataffärer idag, men det är bra att ha en extra hemma för säkerhets skull, för tappar man den i golvet spricker den lätt och sedan är den oanvändbar. Ett tips om man är fumlig är att sätta några gummiband runt den, då håller den bättre om man tappar den i golvet.

Olika burtyper

Gallerburar görs idag i material som inte håller så länge, undermålig metall som rostar, och är övermålad med silver eller vit färg. Den är därför svår att rengöra och få bort lukt, när man har möss i dem. Gallerburen går att använda, mössen tycker om den för den är lätt att inreda väl och mössen kan använda gallret till att klättra på. Däremot blir det mycket spån som hamnar utanför buren. Det är viktigt var man placerar en gallerbur, eftersom djuren är mer utsatta och lättare kan bli sjuka av drag. Plastbotten är omtyckt att gnaga på, och kan slutligen användas som extra dörr av mössen. Vissa gallerburar har galler i hela botten, vilket förhindrar mössen att gnaga sig en egen extra dörr. Riktigt tama möss kan tycka mycket om att ha en gallerbur p.g.a. den suveräna utsikten över omgivningen, då sådana möss uppskattar möjligheten att kunna hålla koll på sin människa. Det finns olika typer av gallerburar, viktigast är att den är rymlig och att gallret är tätt nog att hålla inne mössen. Gallerburen köps antingen begagnad via annons i tidningar t.ex. SVEMUS egen tidning *Husmusen*, eller ny i djuraffären. Det finns gallerburar som är mycket vackra att se på, med flera våningar och

andra spännande detaljer, de kan finna att köpa till paketpris i djuraffären tillsammans med olika leksaker. Tyvärr är dessa leksaker ofta av plast och därför mindre bra till möss.

Plastburar finns i en mängd olika varianter. ”Pet box” kallas de genomskinliga plastburar som finns i en mängd olika storlekar och som har färgat lock i plast med liten lucka mitt på. Dessa kan utgöra en bra transportbur, eller tillfällig bostad, exempelvis sjukbur. En pet box kan aldrig bli en bra permanent bostad för möss då den är alldeles för liten.

Dunabur är ett namn på plastburar av en speciell typ och finns i mängd olika varianter, avsedda för olika djurslag. Dunaburarna är vanligen större än andra plastburar. De som är bäst för möss har färgad plastbotten som går halvvägs upp på sidorna och har ovandelen i genomskinlig plast, med ett galler som tak. Den bästa modellen för möss har ett tätt galler ovanpå som öppnas genom att skjutas i sidled, vissa modeller har en liten lucka mitt i galleretaket, och där bildas ofta springor runt luckan som mössen kan ta sig ut igenom. Tyvärr kan vissa möss bita sönder denna bur ganska snart. Det bästa med buren är att den är stor, men den är samtidigt svår att inreda om man är van att inreda gallerburar. En nackdel med denna bur är att det är dålig cirkulation och därför behöver buren rengöras extra ofta. Den är dock oerhört lätt att rengöra, bara att bära ut i badrummet, duscha med vatten och skrubba lite. Dunabur ger mycket utrymme för pengarna och är lätta att flytta på då de väger så lite. Dunaburen är Evas favoritbur just pga att den är så stor och lätt att flytta.

Terrarium finns i hur många olika varianter som helst. Problemen med dem är att de har dålig ventilation, det kan vara rätt svårt att inreda dem samt att städa buren. Oftast är de gjorda i glas (de andra är vanligen för små) de är också ofta rejält tilltagna i storlek, så har man ett gammalt terrarium kan man lätt ordna ett stimulerande hem åt sina möss. Har det bott andra djur i det måste man städa ur det noga, har det bott ormar i det måste all lukt av dessa bort annars blir mössen lätt skräckslagna.

Akvarier är oftast gjorda i glas, finns i alla möjliga upptänkliga storlekar, stora som små, och man måste själv bygga ett tättslutande mussäkert lock. De finns även i plast, men dessa är oftast alltför små för att kunna utgöra en bra bostad till möss. Ett läckande akvarium får man ofta billigt och passar utmärkt som musbostad så länge mössen inte kan skada sig på någon vass kant. Mössen krasar bort silikonet i fogarna så även om akvariet inte läckte från början så läcker det garanterat när mössen väl flyttat ut. De glasrutor (täckglas) som ibland följer med som lock är inte alls bra, för mössen får för lite luft. Locket till akvariet bygger man själv, av rostfritt stål. Stålnät köps enklast i järnaffär, och måste ha riktigt små rutor annars är mössen snart ute på vift. En halv centimeter stora rutor är lämpligt. Nätet är vasst i kanterna där det är avklippt, dessutom kan det repa upp sig där. Därför måste man vika in (kanta) det noggrant. Det finns två sätt att göra ett bra lock, man kan antingen fästa nätet vid en träram, eller vika ner nätet runt akvariets överkant. Väljer man att göra en träram måste denna vara lite större än akvariet. Lämna gärna en halv centimeters mellanrum mellan ram och akvarium. Är yttermått på akvariet 30*50 cm, bör inermåttet på ramen vara 31*51 cm. Annars kan det ibland bli svårt att öppna. Väljer man den andra metoden viker man bara ned nätet på sidorna, nätet skall gå ned tio centimeter på varje sida. Akvariet är Grodans favoritbur eftersom det är svårt att rymma från.

Hembyggda burar kan byggas i trä, då använder man ett tätt gallernät på insidan så att mössen inte kommer åt att gnaga sig ut. Ett gammalt skåp med släta insidor kan användas som stomme till buren. När träet i buren tagit upp för mycket lukt får man slänga den och bygga en ny. För att undvika att träet tar upp lukt snabbt kan man lacka med vattenbaserad

trälack i minst fyra eller fem lager. Även om man har lackat buren invändigt så håller inte buren för evigt. Plexiglas är ett annat material som är användbart att bygga buren av, men det tar också upp lukt så småningom.

Bottenmaterial

Bottenmaterialet till möss skall fylla många funktioner, det ska vara ett bra underlag för mössen att gå på och bo på, miljövänligt, oskadligt att äta, ha bra uppsugningsförmåga och ta bort lukt. Använder du ett bottenmaterial som inte uppfyller alla krav så se till att byta ofta.

Aspflis - Hyfsad uppsugningsförmåga, ofarligt på alla sätt och uppfyller alla funktioner. Aspflis består av ca 4x4 mm stora hackade träbitar, och används på många laboratorier då det är speciellt ofarligt för djur och är lätt att autoklavera. Man får tag på det genom laboratorier eller vissa djuraffärer. Om det inte finns på din djuraffär så kan personalen åtminstone upplysa dig om varifrån det kan köpas om de inte kan beställa det åt dig. Aspflis måste bytas ut en gång i veckan då det inte tar bort lukten helt. Man kan även köpa flis av bok och al från rökerier, men det är osäkert om det fyller alla funktioner. I USA kallas aspflis "aspen" och rekommendera varmt till ett flertal olika djurslag.

Kattsand - För dammigt och torrt för mössen att sitta på. Torkar ut hud och slemhinnor. Uppfyller inte alla funktioner, ett dåligt val. Bland annat kattungar har dött av att äta detta då det kan klumpa sig i magen på djuret!

Pappersbaserad kattsand – tillverkat av återvinningspapper. Hyfsad uppsugningsförmåga, men vissa kan hålla odören borta pga parfymering. Kan vara ohälsosamt i längden. En del människor upplever en lätt otrevlig lukt av själva kattsanden, andra människor känner ej denna lukt alls.

Papperspellets, upp till 1,5 cm långa ljusgrå korvar av återvinningspapper. Hyfsad uppsugningsförmåga. Uppfyller ganska många funktioner, ett ganska bra val.

Kutterspån - Bra uppsugningsförmåga, men måste bytas ut ofta p.g.a. att det inte tar bort någon lukt. Kan överföra ohyra till mössen om det inte förvarats minst 28 dagar helt utan kontakt med möss eller råttor. (Det finns ofta både vilda möss och vilda råttor där trä förvaras.)

I USA säljs ofta spån av två olika träslag, vilka är hälsovådliga för alla husdjur; **Ceder** och "pine". Speciellt ceder är rent ut sagt giftigt, men importeras och säljs i vissa djuraffärer i Sverige. Även "pine" är giftigt, men i betydligt mindre grad, och olika metoder används för att göra det tjänligt som bottenmaterial för djur. Såvitt vi vet finns inte "pine" i Sverige. De träslag som används växer inte i Sverige, och våra egna träslag är inte alls lika farliga. I USA säljs ibland även "fir" vilket rekommenderas till smådjur och är lika bra som vårt svenska kutterspån.

Miljöströ – Små hårda träpellets av sågspån som flisas när det blir blött. Behöver bara bytas ut varannan vecka, men är då mycket finspånig. Kan vara ohälsosam i längden för att det luktar väldigt starkt - annars ett bra val till hanar som luktar extra mycket.

Torv – ett miljövänligt alternativ som gör mössen smutsiga. Dammigt, men fyller i övrigt alla funktioner.

Papper - Utan trycksvårta går bra. Uppfyller inte alla funktioner (dålig uppsugningsförmåga), men bra bygg- och bomaterial då det isolerar mot kyla och drag. Dagens svarta trycksvårta i dagstidningar är sojabaserad och därför ofarlig. Endast tidningar med färgat tryck är farliga (veckotidningar mm). Djuren blir fort smutsiga av trycksvårta. Mössen uppskattar papper som bottenmaterial eftersom de kan omforma det som de vill, men du kanske inte tycker det

är lika roligt när du skall städa i buren. Har du en dokumentförstörare som strimlar papper, kan dessa pappersstrimlor ge ett uppskattat nöje till dina möss...

Tyg - Frottéhandduk kan fungera ganska bra i några dagar. Mössen får mycket sysselsättning! Som bottenmaterial duger det inte i längden. Går visserligen att tvätta, men det blir håll...

Ett förslag är att göra ett "lager" av bottenmaterial. Underst kattsand (inte sådan som klumpar sig), ovanpå det spån och därpå sönderrivet papper av olika slag. Man kan också göra eget bottenmaterial. Återvinningspapper är lätt att göra bottenmaterial av. Ta kartonger och all slags papper utan färgad trycksvärta och riv i små bitar, ca 5 cm stora, och lägg ett flera centimeter tjockt lager på burbottnen - ge mössen lite att leka med också. Behöver bytas ofta, men musen får stor glädje av att krypa runt i det.

Bomaterial

Bomaterial är viktigt att se till att mössen alltid har mycket av. Möss behöver kunna bygga sig ett bo med rätt klimat i. Alla möss behöver ha ett bo, även hanarna bygger fina bon att sova i om de får rätt bomaterial. Om mössen får bygga sig ett rejält bo ser de till att luftfuktigheten och temperaturen i boet är den rätta, så att mössen har ett bra ställe att sova på.

Bomull - Mysigt för mössen att boa med, speciellt på vintern för att det blir varmt.

Hö / Halm - Kul för mössen att boa med. Kan överföra ohyra till mössen om det inte förvarats minst 28 dagar helt utan kontakt med möss eller råttor. Att busa i och bita sönder hö är en mycket roande sysselsättning för möss. Möss får fina pälsar av att ha gott om hö i buren. Halm är ofta för grovt och kan i värsta fall orsaka ögonskador om en bit halm sticker musen i ögat.

Träull - Miljövänligt. Bra bomaterial, roligt som sysselsättning för mössen.

Papper - all slags mjukt papper som exempelvis Kleenex, hushållspapper, toalettpapper mm. Även strimlat papper går bra, typ sönderrivna telefonkataloger och dagstidningar utan färgtryck.

Fleece - otrådigt och värmande tyg. Kan hängas upp i burtaket så att det blir en hängmatta där mössen kan boa. Att vika tyget dubbelt så att mössen kan boa emellan är dubbelt uppskattat.

Hus

Mössen behöver inte nödvändigtvis ha ett hus att sova i. Man kan istället ge dem mycket med bomaterial och kanske även extra mycket bottenmaterial att bygga ett bo utav. Att mössen får bygga sin sovbostad själv innebär att de får stimulans av själva byggandet, och detta på ett sätt som är enkelt för ägaren att anordna.

Otama möss bör inte ha hus, man tämjer mössen först och ger dem sedan ett hus. När de är tama kommer de glatt ut ur huset när du lockar på dem men är de otama gömmer de sig i stället i huset och blir därmed svårare att tämja.

Det finns olika modeller av sovhus för möss. Det viktigaste är att de har en ordentlig ingång så mössen kommer in i sitt hus. Huset bör ej ha ett golv, utan lyfter man huset så bör boet och mössen bli kvar. Detta är viktigt så det blir lätt att göra rent huset, samt att en sjuk mus inte kan gömma sig så man inte ser att den är sjuk eller inte får ut den ur huset.

Det finns olika hus av plast att köpa i djuraffären, men i plasthus blir det lätt alltför fuktigt då plast inte andas. Detta är inte hälsosamt för mössen. Detsamma gäller målade blomkrukor, om man använder en sådan som hus.

I djuraffären finns även käcka keramikhus att inhandla, i form av skor, stubbar osv.

Trähus finns också att köpa i djuraffären, men trähuset måste vara omålat. Trähus är bra på många sätt, det omålade träet andas så klimatet inuti huset blir bra om mössen får bra bomaterial. Och det är ofarligt att gnaga på ett trähus. Tyvärr tar träet åt sig lukt mycket lätt, p.g.a. att det suger åt sig urin, så man måste byta trähus ofta. Ett tips är att bygga trähusen själv.

En omålad blomkruka av lera kan bli ett mycket bra hus. Man köper en blomkruka och lägger denna på sidan i buren. Gamla blomkrukor som det varit krukväxter i har ofta avlagringar som det är svårt att få bort och kanske inte är hälsosamt för mössen.

Det finns många olika söta modeller av värmeljuslyktor med en öppning där man skall ställa in värmeljuset, samt flera små lufthål. Dessa är visserligen lite svåra att få rena, men mössen brukar ha stor glädje av ha ett sådant som hus. Du kan ta otroligt söta foton på dina möss som tittar ut ur ett litet hål.

Tillfälliga hus är små kartonger av olika slag. När man städar buren slänger man lätt den gamla smutsiga kartongen och ger mössen en ny hel och ren kartong.

Jordbruksverkets bestämmelser

Inredning

Det finns mängder med forskningsresultat som visar att just möss mår bättre och blir smartare av att ha mycket leksaker (som på forskarspråk ofta kallas berikningsmaterial eller på engelska "enrichment of the environment".) Det viktigaste är att ge mössen sysselsättningsmöjligheter genom att inreda deras bur med saker. Ju fler saker desto roligare för mössen. Som inredning räknas allt som mössen måste ha som matskål, vattenflaska, bomaterial och hus, men möss behöver även gott om leksaker och saker som tjänar som underhållning. Tips på saker som aktiverar dina möss är tomma toalettrullar, toalettrullar fulla med papper, mindre kartonger, pinnar, grenar, krukor, stegar, rör, hängmattor, hyllor, motionshjul osv. Du kan även ge mössen en extra vattenskål med lite vatten i som leksak, som används till underhållning, ställ den i så fall högt så den inte blir full med spån, och rengör den regelbundet. Vattenskålen är lätt att göra ren, men bör alltså inte placeras på burbottnen då mössen gärna skvätter spån i den. Placera vattenskålen på en hylla, upp-och-ned-vänd blomkruka eller ett rejält mushus. Stoppa inte bara in ett motionshjul och tro att det räcker som leksak till mössen, ge den möjlighet att välja själv. Motionshjul som enda leksak är mycket stressande för möss. Bäst är att ge så mycket andra leksaker att det inte behövs något motionshjul. Evas erfarenhet är att mushjul är den sämsta leksak man ge till tammöss, då de kan bli nervösa och lätt nafsar eller nyps, om de springer i hjul. Alla andra leksaker är mycket bättre!

SKÖTSEL

Det är viktigt att ta hand om sina möss väl, annars lever de inte länge. Så klart att man måste sköta om sina möss, men hur gör man och vad skall man tänka på?

Hantering

I början innan dina nya små kompisar har lärt känna dig, så får du ha tålamod med dem och vara extra varsam. Mössen anpassar sig visserligen snabbt till sitt nya hem, men kan bli skrämde om man inte handskas varligt med dem. Ha därför aldrig bråttom när du ska ta upp dina nya möss ur buren, utan låt dem få vänja sig vid din doft och gärna själv ta kontakt. Låt dem själva gå in en toalettrulle så att du kan lyfta upp hela rullen med musen i, jagar du musen när du skall fånga den så blir den aldrig riktigt tam. Om musen visar tendenser till att smita ut ur rullen när du lyfter den så håller du försiktigt för båda ändarna av rullen, så att musen inte smiter ut och trillar ner på golvet. Låt rullen vila i dina händer så att musen kan gå ut ur rullen i vilken ände den vill och hamna i en av dina händer. När du sedan håller den lilla varelsen i din hand kan du ta ett säkert, men försiktigt tag om dess svansrot med den andra handen så att du är säker på att den inte hoppar iväg. Om du däremot enbart håller musen i svansen och då speciellt svanstippen blir musen rädd och försöker kanske att bita dig. Musen kan dessutom ta skada av att hållas fast i svanstippen då det gör ont och i värsta fall kan svansen gå av. Att hålla tag i svansroten är endast en försiktighetsåtgärd, försök hålla musen i händerna utan att hålla i svansroten så snart som möjligt.

Musen känner sig instängd om du kuper händerna runt den. Ha handen som musen sitter i helt öppen, håll försiktigt om svansroten med andra handen, och låt musen känna sig fri att röra sig. När du känner i handen att musen darrar så kan du släppa taget om svansroten, eftersom musen blir lättare och snabbare tam om du undviker att hålla fast den i svansen. Darrningen kan upplevas som om musen nästan spinner - nu har musen börjat bli tam. (Darrningen upplevs som en vibration som du känner genom musens tassar.)

Nu slutar du att använda toalettrullen och försöker i stället att locka upp musen i handen när du skall ta upp den ur buren. Man kan exempelvis använda lite solrosfrön att locka upp den med.

Den helt tama musen klättrar gärna själv upp i handen när du öppnar buren. Att tämja möss kan gå rätt fort om man jämför med andra smådjur. En ohanterad mus med bra temperament och som aldrig blivit skrämde kan bli någorlunda tam efter en timmes tämjningsarbete. Ett praktiskt tips är att dels bara aktivt arbeta med att tämja en mus i taget i början, samt att en stor bröstficka är ett bra ställe att tillfälligt placera en mindre tam mus i om skjortan är använd ett tag så den luktar av dig. Då sitter musen lugnt och tryggt i din lukt och associerar lukten med trygghet.

Hur tama blir möss?

I förhållande till sin storlek är möss extremt intelligenta och kan därför bli så pass tama att de kommer när du ropar på dem, men det beror också på hur mycket tid du lägger ner på att få dem så tama. Alla möss är olika och kräver olika mycket - en del möss blir aldrig riktigt tama och en del blir förvånansvärt tama. Viktigt är dock att behandla alla möss så bra som möjligt och ge dem en chans att trivas i fångenskap. Inga regler finns för hur mycket man kan bry sig om sina möss, du märker på mössen vad som passar dem! Receptet för att få ha tama, harmoniska, snälla och friska möss, är att ta ut dem ur buren några timmar dagligen. Ge dem frihet, ta med dem på utflykter - i transportbur -, ta i dem dagligen och kontrollera att de mår bra (friskkontroll).

Ofta är det så att en mus som verkar lugnare till sättet upplevs som tamare just för att den håller sig mer stilla än en mer aktiv mus. En mus som i sig själv är lugnare är lättare att ge allt vad den behöver än en mus som är mer aktiv.

Frihet

Så snart musen blivit tam nog att komma fram och upp i din hand när du lockar på den, så är det dags att ge musen mera frihet. Nu anordnar du en lekplats (aktiveringsplats) åt musen, exempelvis ett bord där buren kan stå öppen, så att mössen kan gå in och ut ur buren som den vill. På bordet bör finnas en mängd lämpliga leksaker. Så småningom kan du glömma att stänga in mössen i buren igen. Du kan nu ta med dina möss i soffan när du tittar på TV. Det kan ju hända att du glömmer bort mössen i soffan om det blir en bra film på TV. Om du senare hittar dina möss i buren, så vet du att nu hittar mössen hem. Naturligtvis måste ha ordnat innan så att mössen lätt kan ta sig från soffan till sin bur. Nu behöver du aldrig mer stänga burdörren!

Rymningar

Om det värsta har hänt och du finner buren tom, så får du genast leta på golvet. Ett tips är att stänga av radion, stå stilla och lyssna. Chansen är stor att du snart hör ljudet av dina förrymda kompisar. Om inte så kan du leta spår på golvet, små visitkort i form av avföring. Leta igenom rum efter rum. När du är klar med ett rum och musen inte är där stänger du dörren. Om musen är tam kan du först prova med att ropa på den, om den inte kommer kan du ställa buren i närheten av där du tror att den är, så att den kan klättra in själv. Är musen otam och rädd kan du lura in den i ett hus eller en toalettrulle, eller vänta tills den själv går in däri, som du kan lyfta upp med musen i. Försök att inte jaga musen vare sig i buren eller när den är lös. Farorna på golvet är att man kan råka trampa på musen, att musen kan råka kliva in till några andra små husdjur och där inte bli så långlivad, musen kan trilla ned i avloppet och drunkna, gömma sig under kylskåpet, gå vilse i garderoben, gömma sig i tvätten och i värsta fall hamna i tvättmaskinen, eller hoppa ner i soppåsen och i värsta fall hamna i sopbilen. Förrymda möss kan snabbt svälta ihjäl om man inte upptäcker att de är borta och ställer ner mat till dem. En god idé är att ställa ner buren med öppen dörr och massor med mat och hoppas att de går in i buren och stannar där.

Leksaker

Allt som möss säkert kan bita i eller klättra på utan att riskera att bli sjuka eller trilla ner och göra illa sig är bra leksaker för möss. Innan du skall slänga någon alternativ musleksak tänk efter om den är säker och i så fall ge den till mössen. Är den stor går den att ställa på lekplatsen. Några exempel på lämpliga leksaker för möss: tomma toalettrullar, hushållsrullar (gärna med lite papper kvar på), My Little Ponyhus, diverse små kartonger, många leksaker för barn, bollar, hundleksaker, kattleksaker, fågelleksaker, pinnar mm.

De leksaker som inte går att skrubba rena måste slängas, så att man alltid måste vara uppmärksam och leta efter nya musleksaker som skall ersätta de gamla. När musen är ung uppskattas enkla leksaker och om du ger musen mer avancerade leksaker kommer med tiden att kräva mer avancerade leksaker eftersom musens hjärna utvecklas och musen blir smartare.

Mushjul

I nästan alla böcker om möss står det, som en självklarhet, att man ska ge dem ett hjul. Motionshjul är en uppfinning för att kunna hålla mössen i så små burar som möjligt men ändå ge dem chans att få utlopp för en del av sin energi. Att springa i ett hjul blir en väldigt monoton rörelse, som kan göra att musen får ont i kroppen. Musen är byggd för att använda sin kropp på många olika sätt, exempelvis hoppa, klättra, springa mm. När musen utför dessa rörelser använder den dessutom sin hjärna, vilket den knappast gör i någon större utsträckning när den springer i ett hjul. Dessutom är hjulen vanligen alltför små, så att mössen måste hålla

sina svansar böjda upp över ryggen för att inte skada svansarna vilket kan leda till att de har svårt att räta ut svansen sedan när de går på plan mark. Musklerna blir förkortade på ovansidan av svansen och förlängda på undersidan av svansen vilket kan leda till att musen får värk.

Om du ska välja att ge ett hjul till dina möss, ska du välja ett som de skadas så lite som möjligt av. Det bör vara i rostfritt stål, så att det inte rostar. Modellen som har färgad plastbaksida rostar fort. Det finns en gammal modell av hamsterhjul utan pinne i navet, denna modell är mycket bra för den finns även i större storlekar. Hjulet ska vara minst 14 cm i diameter till en normalstor mus. För att undvika gnissel kan du smörja in navet med lite symaskinsolja. Dessutom bör mössen inte ha tillgång till hjulet hela tiden!

Tänk gärna på att ju större bur desto mindre anledning att ge mössen ett hjul.

Springer mössen för mycket i hjulet är det en signal till dig att de har tråkigt. Bygg en egen liten värld för mössen att leva i, den behöver få utlopp för sin energi och intelligens.

Välj också leksaker noggrant, det finns betydligt fler leksaker än hjul. Hjul kan ersättas med: en rymlig bur med pinnar, kartonger, rör, tunnlar, toalettrullar och roliga saker som erbjuder aktivering och mångsidig kroppsträning. Hjulet går ju bara runt...

Rengöring

Du bör rengöra buren och all inredning en gång i veckan. Tänk på att inreda buren med saker som är lätta att rengöra samt byta ut.

Semester

Se till redan innan du inhandlar dina möss att du har någon som är villig att passa mössen under din semester, dvs. om du inte kan ta dem med dig. Om inte personen i fråga känner dina möss väl så skriv upp exakt vad de skall ha att äta varje dag, hur vattenflaskan skall kontrolleras så att den säkert fungerar varje gång den fylls på, var det finns en extra vattenflaska om den går sönder, samt telnr där du kan bli nådd om något oförutsett händer.

Transportbur

Det finns faktiskt en hel del olika varianter på transportburar för möss.

Det finns en mängd olika modeller av gamla musburar som är betydligt bättre än plastlådorna nedan då de består av betydligt mer galler som ger luftväxling. Dessa gamla burar är egentligen endast lämpliga som just transportburar då de är alldeles för små för mössen att bo i permanent. Speciellt en modell är värd att nämna, den består av en gallerbox, som sätts ned i en låg plastlåda där spånet ligger. Mössen kan inte tag sig ur en sådan transport även om man skall åka långt och den ger god ventilation.

Den vanligaste är dock en variant som säljs i djuraffärer och kallas ”pet box” (på svenska ”sällskapsdjurslåda”). Och det är just vad det är, en låda att stoppa ner små sällskapsdjur i. Denna modell är helt i plast, vilket gör att den blir varm på sommaren och kall på vintern. Buren är en genomskinlig plastbytta med färgat lock på och finns i en mängd olika storlekar. Man måste alltså skydda själva pet boxen från både kyla och starkt solsken. Dessutom har den ovanligt små vädringshål, vilket innebär att det snabbt blir kvavt i den, och snabbt alldeles för varmt på sommaren. Det har hänt att små djur har dött av att transporteras i sådana transporter.

En annan, bättre, modell är ett litet plastakvarium. Även dessa finns att köpa i djuraffärer. Här måste man själv göra ett heltäckande lock av metallnät, vilket ger en mycket större vädringsyta än i pet boxen. Den här transportburen är alltså betydligt säkrare än pet boxen,

men lite svårare att bära om man har flera transporter att bära med sig, då pet boxen faktiskt har ett käckt litet handtag ovanpå. Dessutom är den vanligen större, vilket är bättre för den lite längre resan.

En gammal laboratoriebur har ungefär samma funktionalitet, förutom att den nästan alltid är lägre i förhållande till bottenytan, vilket ger bättre cirkulation. Laboratorieburar finns i minst 6 olika storlekar, alla passar till möss, då gallren på ursprungsburarna är avsedda att hålla möss instängda. Är locket utbytt kanske det har för glest galler. Dessa burar fungerar bra som transportburar.

Om man trots detta inte hittar någon lämplig transportbur kan man alltid bygga en själv. Man använder en genomskinlig plastlåda, gärna en sådan som lösgodiset brukar levereras till affären i. I locket skär man ut ett ganska stort hål. Sedan fäster man ett metallgaller för hålet, man kan faktiskt sy i plasten med en bit ståltråd. För en kortare stund kan man använda en pappkartong, helst av wellpapp för det är tjockare och skyddar bättre samt tar längre tid att gnaga sig ut ur. Man kan lätt göra ventilationshål på sidorna och i taket med en kniv och fästa metallnät över hålen med tejp. På liknande sätt kan man använda en trälåda. Trä är faktiskt det bästa materialet för mössens skull, men det tar snart lukt och lådan måste bytas ut. Metallnäten sparas och återanvänds. Tänk på att möss kan lätt ta sig ut ur alla hål som de kan få igenom huvudet på, och de kan få igenom huvudet genom mindre hål än man kan tro.

Tänk på att skydda mössen från både kallt och varmt väder. I kyla lindar man in hela buren i tidningar, filter, frottéhanddukar eller liknande och stoppar ned hela paketet i en stor bag. Ge gärna mössen hö eller annat varmt bomaterial i buren. I värme aktas buren för direkt solsken och hög värme, och man ställer aldrig en transportbur i solen när det är varmt. Man brukar lägga ned en bit gurka så att mössen kan släcka törsten. Det går ju inte att använda vattenflaska eller vattenskål, då buren snart blir genomblöt pga. skakningar och vibrationer. Gurka är bra då den innehåller så mycket vatten.

Möss och andra djur

Grundregeln när det gäller möss är att inte låta dem träffa andra djur. Mössen är så små att de lätt kan ta skada om djuren ej kommer överens, dessutom kan djuren smitta varandra med parasiter, virus eller bakterier.

Möss och hund kan gå om hunden är garanterat smådjursäker och aldrig skadat andra mindre djur, typ råttungar, hamstrar, gerbiler osv. Frågan är dock om möss kan ha något utbyte av att träffa ett djur som är så pass mycket större än de själva är.

Möss och katt bör aldrig träffas, katten är ju mössens svurna fiende. Katten leker med sitt byte och kan plåga samt skada mössen svårt.

Möss och tamiller är helt otänkbart, illern är oftast snabbare på att döda än katter och musen kommer sällan levande från en träff med en iller.

Möss och marsvin. Det är tveksamt om dessa djur har något som helst utbyte av varandra, och trots att marsvinet inte är ett rovdjur har det skett många incidenter där marsvinet bitit av svansen på en alltför närgången mus, kanske i tron att det var ett höstrå.

Möss och kanin är en mycket dålig kombination då dessa djur lätt kan smitta varandra med många olika infektioner, vilka hos båda djurslagen kan ge upphov till allvarliga sjukdomar.

Möss och hamster kan vi inte rekommendera, hamstern är en ensamvarg. Har du både möss och hamster som sällskapsdjur, låt dem vara ute ur buren vid skilda tillfällen och se till att de aldrig träffas.

Möss och tamråtta. Tamråttan lever delvis av möss i naturen, och oräkneliga är de gånger då en råtta så allvarligt skadat möss, även genom burgallret, så att mössen måst avlivas. Håll råttor långt borta från mössens bur!

Möss och gerbiler är ingen bra idé, gerbiler biter allt som rör sig och som de inte känner. Möss och taggmöss kan vi inte rekommendera. Möss och natalpälsråtta kan gå bra. Det är dock bäst att inte blanda djurslagen. Möss och sebramöss har vi ingen erfarenhet av, men vi rekommenderar inte att prova. Detsamma gäller möss och degus.

MAT

Mat - A och O för mössens hälsa

Det är inte svårt att våga påstå att möss är ett av de tåligaste smådjuren då det gäller transporter, temperaturväxlingar och trängsel om utrymme, men när det gäller mat är mössen säkert de känsligaste av alla smådjur. Eftersom mössen är så pigga och aktiva för sin storlek behöver de alltid mat i sin skål för att fortsätta vara pigga och friska, slarvar du med det så blir mössen sjuka och kan snabbt avlida. Energi får mössen genom maten. Främst kolhydrater och fett omvandlas till energi. Just för att möss är så små - de väger endast några tiotal gram - tror man lätt att de äter lite, men ack så fel man kan ha. Möss är glupska varelser som behöver varje tugga mat de kan få. Detta eftersom möss har en mycket snabb ämnesomsättning. Det tar bara ett par timmar innan magen är tom - efter en måltid - eller att maten förbränts av kroppen. Från det att musen tagit ett bett och börjat tugga tar det endast mellan 8 och 14 timmar innan maten kommer ut i andra änden i form av avföring. Därför är det enastående viktigt för musen att äta hela tiden. Om maten tar slut i musens matskål riskerar man att musen dör inom några timmar.

Den höga ämnesomsättningen innebär förstås att möss måste äta mycket mat av hög kvalitet varvid möss inte alls är speciellt billiga i maten. Musblandningen kan bli rätt dyr, men har man inte råd att ge musen bra mat ska man inte ha några möss. Möss är inte billiga i drift. Att tjäna pengar på musavel är mycket svårt, då mössen äter så mycket!!!

Basfoder - skall alltid finnas

Sällskapsmössen ska alltid ha torr mat i sin skål. Denna mat skall vara av mycket god kvalitet och alltid finnas tillhands för mössen att äta av. Anledningen till att mössen alltid skall ha torrt foder som basmat är att de äter främst sådan föda i naturen, deras kroppar är gjorda för att äta främst sådan mat. Detta torra foder kallas ibland basmat, ibland bara torrfoder. Det kan inte nog påpekas att utan detta torrfoder i matskålen - samt tillgång till färskt vatten - kan mössen snabbt bli allvarligt sjuka och avlida. Kontrollera varje dag att mössen har torrfoder och vatten!

Torrfodret skall alltid innehålla säd. Det finns fyra sädesslag, korn, råg, vete och havre. Billigast är att blanda själv, då kan man också vara säker på att djuren får de vitaminer de behöver. Färdiga blandningar för djur kan ofta vara gamla och vitaminlösa - vilket möss är speciellt känsliga för. Ge hellre människomat, dvs. müsliblandningar, med havregryn osv., än mat köpt i djuraffären. En del hamsterblandningar kan musen bli sjuk av. Undvik därför alla blandningar med färgade klumpar som du inte vet vad det är. För att se om en smådjursblandning innehåller ohyra, som majsqualster och mjölbagg, behöver du bara titta på innehållet i påsen en stund. Rör sig maten innehåller den kvalster, ett tränat öga kan t o m se dessa små otäckingar. Mjölbagg och kornvivlar ligger på botten av påsen. Dessa djur parasiterar inte på dig eller mössen, men vittnar om att fodret inte är lämpligt som mat -

gammalt, vattenskadat, vitaminlöst eller hälsofarligt. Dock tycker nog mössen att små kryp i maten är extra mumsigt, dvs de gillar att äta själva krypen. De påsar med undulatblandning, parakitblandning mm som finns i vanliga livsmedelsaffärer i bruna miljövänliga papperspåsar håller högre standard och är klart prisvärda. Generellt gäller att burfågelfröer håller högre kvalitet än annat djurfoder. Tyvärr kan inte möss leva på enbart burfågelfröer, annars vore det riktigt bra mat för möss.

Man kan blanda maten själv till sina skyddslingar genom att köpa de fyra sädesslagen i någon form, vete kan vara helt, krossat eller i grynform. De övriga sädesslagen (havre, råg och korn) kan vara krossat eller i grynform, inte helt. Det finns färdiga blandningar som innehåller alla fyra sädesslagen att köpa i vanliga mataffärer, dels i form av fyrkornskross och dels i form av grynblandning. Ofta får man leta på hälsokosthyllan, och vissa mataffärer har inte detta, eller har bara ena sorten. Om man tillfälligt inte kan få tag i de fyra sädesslagen vare sig i blandning eller separat kan man ge vanliga havregryn eller osötad müsli. Det finns t o m någon müsliblandning som innehåller de fyra sädesslagen, samt även lite russin och hasselnötter. Visserligen kan inte möss leva på bara säd heller i längden, men säden är alltså den viktigaste delen av födan för möss, detta får man aldrig glömma.

Ett tips är att dagligen ge solrosfrön, dessa behöver inte blandas ned i matskålen, utan kan ges antingen direkt i handen som godis eller gömmas i buren för aktivering. Lämpligt antal solrosfrön att ge per dag är 7 - 8 stycken, 5 till minimum, 10 till en stortypad mus. Solrosfröet är favoritfröet för de flesta möss. Se dock till att inte ge för många solrosfrön per dag, i normala fall, då solrosfrön innehåller mycket fett. En sjuk eller undernärd mus kan tillfälligt få fler solrosfrön per dag för att äta upp sig. Andra feta fröer att ge den svaga musen är hirs, hampfrö, sesamfrö m.fl. Feta fröer är bra att ge om man har kallt inomhus, exempelvis under vintern.

Ett annat tips är att ge valsade ärtor, detta är ett torkat foder som köps i djuraffären, köp endast en påse med bara valsade ärtor för bästa kvalitet. De valsade ärtorna kan blandas i mindre mängd i sädblandningen och ges dagligen. Även om du ger valsade ärtor kan du dessutom ge färska ärtor från mataffärens frysdisk, tinas först! Observera att de frysta ärtorna har högre kvalitet!

Mjukt osötat bröd, välling och gröt kan ges dagligen. Om de är gjorda på fullkorn kan de även tillfälligt ersätta säden.

Tilläggsfoder - ges då och då

Maten musen bara får ibland kallas tilläggsfoder. Möss bör inte få tilläggsfoder för mycket eller för ofta då de snabbt blir kräsna och vägrar äta sin vanliga basfoderblandning. Tilläggsfodret kan vara färskt, men inte ges i för stor mängd - då det lätt blir dåligt. Ett ungefärligt mått på exempelvis hur stor pannkaksbit en mus ska få, om den får pannkaka dagligen, är lika stor som musens huvud!

Övriga fröer, typ linfrö, hirs, kanariefrö, sesamfrö, samt jordnötter och mm, kan ingå i basfodret på så sätt att man blandar ner en liten mängd linfrö i basfodret en dag, och en liten mängd sesamfrö en annan dag. Dessa foderslag behöver alltså inte ges dagligen. Till 10 delar säd (havre, vete, korn och råg) rekommenderas inte mer än 3 delar andra fröer. Det kan t ex vara 1 del solrosfrö, 1 del sesam och 1 del linfrö. Man tar inte 3 delar av en sorts frö till 10 delar säd, då tar man hellre 1 del till 10 delar säd, annars blir det för lite säd och för mycket av

en sorts frö. Nästa gång du blandar kan du byta ut sesamfrö mot hirs, för att nästa gång byta ur hirs mot jordnöt eller dylikt.

Att ge färska grönsaker och baljväxter dagligen är tyvärr inte en bra idé eftersom mössen så lätt blir lösa i magen av det. Speciellt sallad brukar ge diarré. Färska grönsaker ges med fördel mera sällan och mycket små bitar. Ju mer vatten grönsaken innehåller desto lättare blir mössen lösa i magen. Gurka ska ges i små mängder. Skär en 5 millimeter tjock gurkskiva och dela den i 4 delar, en sådan del kan en mus äta per dag om den är van att äta grönsaker annars mer sällan. Gurka är dessutom väldigt bra att ge istället för vattenflaska/vattenskål i transportburen för att slippa få buren och dess innehåll alldeles blött. När det gäller paprika uppskattas de inre delarna med fröer mest. Kål bör ej ges i någon större mängd. Morot och tomat brukar möss inte uppskatta, men kan eventuellt vänjas till det.

Ärtor och majs uppskattas. Man köper den sorten som finns fryst i mataffären och tinar exakt så många man behöver. Man kan ge mössen upp till 3 ärtor vardera varannan dag. De föredrar majs framför ärtor, så man kan ge lite mer majs.

Färsk frukt och färska bär uppskattas mer än färska grönsaker, men även här gäller regeln att ju mer vatten det innehåller desto lättare blir mössen lösa i magen. Fruktar som mössen ofta gillar är främst äpple och vindruva, vissa möss kan gilla att få lite banan. Möss gillar främst bär, exempelvis blåbär, jordgubbar, hallon och smultron. Melonkärnor kan du ge till mössen när du äter melon. Till Halloween köper folk pumpor som galningar. Samla då in lite pumpafrö och ge till dina möss.

Man kan naturligtvis inte ge många olika sorters frukter och grönsaker varje dag. Det kanske räcker med en eller två sorter per dag. Alla möss har dessutom olika smak och du får prova dig fram vad dina möss gillar. Ge en liten smakbit av en grönsak eller frukt och se om mössen äter det. Prova igen några dagar senare.

Möss gillar verkligen kokt potatis, kokt ris och kokt pasta. Någon av dem kan man ge dem varje dag, men ge inte samma två dagar i rad. Variera gärna med att blanda ner något i det, till exempel diverse matrester, kött, fisk och skaldjur, ägg, smör, keso mm.

Pannkaka och ostkaka kan ges någon gång i veckan. Mössen uppskattar verkligen den här maten, men man bör inte ge för mycket för då vill de inte äta någonting annat. Nu ska vi döda en myt: möss tycker faktiskt inte så mycket om ost som man förleds att tro om man ser tecknade serier på tv. Man ska inte tro att ost är bra mat som möss uteslutande kan leva på.

Kött kan ges i mindre mängd. Testa dig fram vilken sorts kött de tycker om genom att ge dem smakbitar av olika sorter. Ger man dem för mycket kan det lätt ligga i buren och lukta illa. Ta därför bort det som de inte äter. Kyckling, köttbullar, leverpastej samt ett torrfoder för katt som heter Iams, brukar de tycka mycket om. Färsk hund- och kattmat bör undvikas då det är för kladdigt och vi misstänker att det inte är bra mat för möss, då det snabbt ligger och blir dåligt i buren om mössen inte äter upp det.

Extra vitaminer och mineraler ges inte normalt till friska djur. Se istället till att mössen får det de behöver genom att variera maten.

Godis

Det skiljer sig väldigt mycket från mus till mus, vad de gillar att få som godis. Någon mus kanske gillar digestivekex och gör allt för en liten bit. Ge en bit som är lite större än ett russin. Även andra kex, som inte är för salta, kan ges i mindre bitar. Ett annat bra godis är kattmaten Iams. Du kan köpa en liten provpåse i djuraffären och ge max en bit om dagen. Russin gillar de bäst innan den torkas, dvs. i form av vindruvor. Ge gärna en halv vindruva till din mus som godis.

Sommartid kan du även gå ut och plocka godis utomhus. Grobladsstänger, gräsfrön, blåbärsris, små späda maskrosblad, vitklöverblad mm. Prova gärna små bitar av sånt som du vet andra smådjur tål. Plocka allt långt ifrån trafikerade vägar och hundrastningsområden. Skölj dem väl och låt dem torka innan du ger mössen dem. Är de blöta kan mössen få diarré p.g.a. för mycket vatten i maten och om mössen inte äter upp blöt mat kan den ligga och bli dålig i buren.

Hundchoklad och youghurtgodis kan ges i små mängder men detta är inte alls nyttigt för möss, utan tvärtom mycket onyttigt, så ge sånt väldigt sällan. Dela godisbiten i fyra delar och ge maximalt en del per dag.

Ge inte godis och kanske inte samma godis varje dag. Mössen är smarta nog att lära sig detta snabbt varvid de sedan sitter och väntar på godiset, då kanske de låter bli att äta den nyttiga maten.

Puffat ris innehåller mycket lite näring men innehåller samtidigt inte något som är dåligt för mössen i sig, många möss gillar puffat ris, så ge hellre puffat ris än hundchoklad eller youhgurtgodis.

Alla möss skaffar sig ett favoritgodis. Det kan du utnyttja för att lära musen saker, exempelvis olika trick samt att komma till dig när du lockar på den. Hur tar man då reda på vilket som är musens favoritmat? Man får helt enkelt testa genom att ge musen olika sorters mat och se vilket den kastar sig över med störst iver.

Som du nu förstår är den bästa vägen till musen hjärta den som leder genom magen!

Du kan muta din mus så blir den tam och lycklig.

Att tänka på

Musen är en kräsen varelse, som gärna väljer att plocka ut sina favoritfröer ur basfodret och lämnar det mindre intressanta till sist. Ja, musen kan i värsta fall nästan svälta sig till svår ohälsa genom sin kräsenhet. Feta möss ska inte ha så mycket fröer i och med att många fröer är väldigt feta. Hampfrö bör man undvika helt, om man inte har en undernärd mus som snabbt måste ha fet mat! På grund av musens kräsenhet när det gäller maten är det viktigt att inte blanda för mycket fröer i basfodret och välja säd i grynform - hel havre är inte lika populärt som havregryn. Har man en fet mus kan man i stället ge större andel hel säd i fodret.

Att variera kosten i förhållande till årstid och behov är viktigt, t ex vintertid behöver musen mera feta fröer och protein för att hålla kroppsvärmen om man inte har väldigt varmt hemma.

Unga, växande, digivande och dräktiga möss behöver naturligtvis fet- och proteinrik mat. Större möss ska ha mer mat. Engelsktypade och svensk-engelska korsningar kräver mer mat än möss i mindre storlekar. De engelsktypade mössen är större och längre i kroppen och verkar inte alls lägga på sig av fet och proteinrik mat lika mycket som de svensktypade och minimössen. När det gäller att vara utan vatten klarar musen inte många timmar innan den dör av uttorkning - se därför till att den alltid har friskt vatten. Ge musen den mat du själv skulle vilja ha om du endast var några cm lång och vägde några få tiotal gram!!!

HÄLSA

Kalla fakta om tammöss

Andetag:	60 - 220/ min
Hjärtslag:	325 - 780/min
Vuxenvikt: *	20-80 gram
Kroppslängd: *	8 - 12 cm
Svanslängd: *	7 -10 cm
Livslängd:	1,5 -3 år
Kullstorlek:	1 -18 st
Antal spenar:	10 st
Öppnar ögon:	10-14 dygnet
Avvänjning:	28 - 32 dygn
Könsmognad:	4 ½ - 5 veckor
Dräktighet:	19-21 dygn

* viss variation finns, läs om olika typer/storlekar

Ta hand om din mus, frisk som sjuk

Hur håller man möss vid liv, hur ser att de mår bra och hur sköter om dem på rätt sätt? Först ska man vara en sann djurvän, ha tid och engagemang. Man får aldrig glömma att ta hand om mössen och skaffa sig rätt information om hur man gör det. SVEMUS medlemmar kan få tag på kunniga människor för rådgivning och information. Nummer ett för att få ha friska möss är att förebygga sjukdomar! Detta gör man genom att ge musen fräsch vitaminrik mat, färskt vatten, hälsokontrollera musen varje dag och städa kontinuerligt i buren. Bra mat är råvaror, inte processad föda, och mat du själv lagar/blandar till musen. Processad föda är mat som är mer eller mindre färdiglagad redan när du köper den. Undvik alltså färdiga blandningar som innehåller pellets och diverse färgade klumpar, genast. Musen vistas mycket i buren, därför ska den vara stor och ren, väl inredd med leksaker samt vara placerad på sådant ställe att musen varken utsätts för drag, hög värme, bakterier eller andra smittoämnen. Undvik rostiga burgaller och rostiga mushjul, kutterspån av ceder (importeras och säljs i vissa djuraffärer), kattsand (torkar ut musen och dammar), halm (risk för ögonskador). Byt ut bottenmaterialet ofta, rengör helst hela buren och alla tillbehör samtidigt. Nya och rena leksaker är roligare och bättre än mushjul. Ge musen en varierad miljö som bjuder på aktivering, gnag-, klätter-, balans-, hopp- och springmöjligheter. Använd både mjuka och hårda saker i inredningen. Bygg egna leksaker av pinnar, toalettrullar, kartonger, träbitar, kottar och fantasi. Använd maskeringstejp, ogiftigt lim och häftapparat - "kanta" häftklamrarna med tejp. Tejp får inte vara så starkt att den fastnar på musen. Aktivera musen genom att ta ut den ur buren, gömma godis och mat eller ge den nya roliga leksaker varje dag. Undvik att hålla olika arter av smådjur i samma rum.

Friskkontrollera musen

Undersök, ta i, gå igenom din mus varje dag och lär dig hur en frisk, välmående och glad mus ser ut. Ögonen ska vara klara, öppna och inte grumliga. Huden runt ögonen ska vara torr, vit-rosa och utan sår. Öronen ska se rena ut och får inte vara röda och/eller varma. Nosen ska vara torr och vit-rosa. Tänderna ska inte sticka ut ur munnen och vara rakt slipade. Musen ska vara tyst, dvs. inte pipa, nysa eller låta på något sätt. Titta hur musen ser ut på magen och i rumpan. Magen ska vara slät och fri från knölar. Analöppningen ska vara torr. Hanens penis ska inte synas, förhuden ska vara ren och stängd förutom då han kissar. Honans könsorgan

ska vara rent och fri från flytningar. Musen ska kunna gå, springa, hoppa och röra sin kropp obehindrat och vara fri från knölar. Huden ska vara ren, vit och sårfri. Pälsen ska vara ren, ohyrefri och fri från kala fläckar.

Tecken på sjukdom samt förslag till åtgärder

Som djurägare ansvarar du för dina djurs hälsa! Mindre allvarliga problem kan du själv åtgärda, men vid mer allvarliga eller "okända" sjukdomsförlopp ska veterinär kontaktas. Vänta inte för länge med att kontakta veterinär, ring hellre och stör ofta än aldrig. Besök är inte alltid nödvändigt när du har lärt känna din veterinär och han/hon lärt känna dig och dina möss. De flesta knölar är tecken på ohälsa. Knölar kan förutom att vara en tumör, vara en fettknöl, varböld eller vårta. Tumörer växer ofta fort och sitter ofta fast under huden i juvervävnaden, vilken till mångas förvirring sträcker sig över stora delar av musens kropp (hela magen och en bra bit upp på sidorna – även på hanmöss!). En tumör behöver dock inte alltid synas, den kan även växa inuti musens buk- eller brösthåla. Tecken på tumör inuti kroppen är att musen förändrar sitt beteende, den drar sig undan för att den har ont. En vanligen tam och glad som inte vill vara med längre kan eventuellt misstänkas ha tumör inuti kroppen. Synliga tumörer orsakar vanligen inte smärta. Fettknöl kan ligga löst i huden och försvinna av sig själv. Varböld öppnar sig, luktar illa, ska tömmas och behandlas med väteperoxid eller Nelex (finns på apotek). Nelex är ett blodstoppande medel. Vårtor är ofarliga, kan brännas bort av veterinären. Diarré kan vara tillfälligt, t ex efter mycket grönsaker. Osötade blåbär hjälper ofta mot lindrig diarré. Diarré under längre period är allvarligt och måste åtgärdas omedelbart – åk till veterinären. Kombinerat med rinniga ögon kan det i värsta fall vara en dödlig och smittsam sjukdom. Könsorgansproblem orsakas av skitigt bottenmaterial, drag, hög bakterieflora, men kan även vara eftersviter från en förlossning eller ett sekundärt sjukdomstecken. Honan kan få gula, gröna eller blodiga flytningar, som tyder på infektion. Åtgärdas omedelbart genom att kontakta veterinären för att få antibiotika. Hanar kan få urinvägsinfektion, yttrar sig genom att förhuden fylls med vit/gul vätska som torkar. Hanen kan då inte kissa. Åtgärdas genom att ge C-vitamin i dricksvattnet och antibiotika som veterinären skriver ut. Fetma är ofta ett tecken på ohälsa. För fet, enformig eller vitaminlös mat, men också organiska sjukdomar - som leverskada - kan vara orsaken, eller för liten bur. En mager och tunn mus är inte heller frisk. Orsak kan vara vad som helst; dålig mat, tråkig miljö, en växande tumör, sjukdom i inre organ, parasiter eller andra sjukdomar. Kan inte musen röra sin kropp och den är varm, är det ett akut sjukdomstecken som bör åtföljas av transport i ilfart till veterinären. Lutar musens huvud/kropp åt en sida och den har balansproblem, ska veterinär kontaktas. Sårig och röd och irriterad hud kan tyda på ohyre- eller svampangrepp. Ohyra ska behandlas omedelbart! Angrepp utgörs vanligen av skabbkvalster eller löss, det finns flera olika arter som kan angripa möss. Två beprövade receptbelagda medel mot ohyra är Ivomec injektionsvätska och Sebacil. Ivomec får endast av veterinär och kan injiceras, ges i dricksvattnet eller duschas på pälsen så att musen slickar det i sig. Sebacil badar man musen i eller sprayar musen tills pälsen blir blöt med. Sebacil köper man på apoteket utan recept. Behandling med dessa medel brukar vanligen upprepas 3 - 4 gånger med 7 - 14 dagars mellanrum, utan att ta hänsyn till ohyreartens kläckningstider. Ivomec bör inte användas mot löss, då löss lätt blir immuna mot just Ivomec. Vanligt ohyreschampo för katt och hund fungerar utmärkt om man kan bada sin mus och snabbt torka den riktigt torr igen. Upprepas 3 - 4 gånger med 7 - 14 dagars mellanrum. Om dina möss har konstaterad ohyra, eller om du bara misstänker att de har ohyra, bör du genast behandla dem mot ohyrans. Det är viktigt att veta att råttor får delvis samma sorters ohyra som möss, så om du även har råttor måste även dessa behandlas. Tänk på att enstaka ohyredjur kan överleva på andra arter av smådjur. Kontakta gärna veterinär,

eller någon kunnig SVEMUS-medlem och visa upp musen för eventuell artbestämning av ohyran.

Svampsjukdomar kan botas med Jodopax och antimykotika. Antimykotika är ett samlingsnamn för mediciner som är verksamma mot svamp. Andra hudsjukdomar bör veterinär undersöka. Avsaknad av päls kan bero på pälstuggning, svamp, ohyra, tumör eller annan sjukdom. Ögonsvullnad och inflammation/irritation är oftast sekundär sjukdomssymptom, men kan även orsakas av dålig utfodring, smutsig bur, torr luft, tobaksrök, drag, diarré el. dyl. Badda ögonen med ögonvatten (receptfri finns på apotek) eller kokt vatten med lite salt, ögonsalva (receptfri finns på apotek). Röda torra öron kan tyda på svamp - badda öronen med Jodopax. Blir det inte bättre - kontakta veterinär. Svampsjukdomar uppträder hos möss vanligen som sekundär infektion, sök den primära orsaken, exempelvis ohyra. Jodopax är ett desinfektionsmedel.

Rinnig, röd nos och nysningar tyder på förkylning, men kan även vara sekundärt sjukdomssymptom. Botas med värme, nyttig mat och hälsodryck - t ex honungsvatten med Echinagard droppar eller ännu hellre Fortimel och Echinagard, båda finns receptfritt på apotek (tänk på att köpa en god smak av Fortimel, annars äter inte musen...). Ojämnt slipade eller långa tänder ska klippas raka, orsak är oftast tandinflammation, vattenskalle, hjärntumör eller annan tumör eller infektion som trycker på käken, men kan även orsakas av medfödd missbildad käke, vilket dock är extremt ovanligt. Piper musen när du tar i den kan den ha ont någonstans. Rosselljud från näsa, luftrör eller lungor tyder på luftrörskatarr eller lunginflammation. Lunginflammation kräver antibiotikabehandling, kontakta veterinären. En riktigt sjuk mus som har intagit den sk "näbbmusformen", dvs den är hopkrupen, kall, apatisk, har uppburrad päls och kryper fram. Denna mus kan behöva en injektion av vätska (med B-vitaminer i, hos veterinären) för att klara sig, samt Fortimel i fri tillgång, mata först tills du ser att musen äter själv.

Om musen är slö och kall om tassar och öron, samt i övrigt normal tyder detta på hjärtfel.

Att behandla möss

Sjuk mus bör sitta i en sjukbur, dvs en mindre bur, avskilt, med värme och lämplig mat. Orkar musen inte äta fast föda, ge den flytande. Några exempel är välling, näringsdrycker som finns i affären, på apoteket (Fortimel eller liknande) eller som du gör själv. Det finns mängder med olika sorters barnmat och barnvälling i närmsta matbutik att välja mellan, dessa är vitaminberikade och borde duga till möss. Pulverblandningar som tillredes med vatten kan föredras då de håller längre, Fortimel håller endast ett dygn, men är det som innehåller allra mest. Näringslösningar kan du göra själv. Gör i ordning välling eller tunn gröt och blanda i vitamintillskott som SA-37, Polymin eller dylikt. Tänk på att Polymin är äckligt, så musen kanske skall ges blandning med Polymin i genom matningsspruta. Matningsspruta finns på apotek. Förlorar musen vätska, t ex vid diarré, ska den ha vätskeersättning (finns på apotek), även saltbalans kan användas. Recept: Koka 1 liter vatten och ha i 3 msk druvsocker, 1 tsk salt, 1 kryddmått bikarbonat och - om du har hemma - en knivsudd kalium. Hållbart 1 dygn. "Tvångsmatning" kan vara nödvändigt att kunna utföra. Håll fast musen i ena handen antingen bara genom att hålla i den eller ta ett grepp i nackskinnet. Med andra handen trycker du in en pipett med näringsdrycken/medicinen i musens mun. Tryck in pipetten lagom långt så att vätskan inte hamnar utanför och inte heller kväver musen. Ge musen chans att svälja genom att släppa ned lite vätska i taget. Ett mildare och säkrare sätt att "tvångsmata" är att hålla fast musen så att den nästan ligger upp och ned, och droppa en liten droppe välling/näringsdryck på framtänderna. Vänta tills musen äter och droppa sedan en s droppe

till. Om man ger för mycket får musen lätt in vätska i näsan, vilken lätt går vidare ned i musens lungor, varvid musen lätt dör.

Avlivning

Veterinärbesök för avlivning av gamla och sjuka möss medelst överdosering (injicering) av avlivningsvätska (=sömnmedel), dvs samma sätt som man avlivar sjuka hundar och katter, är att föredra. En mus injiceras lämpligen i buken. Eventuellt kan man blanda ut lite avlivningsvätska i något som smakar starkt och sött (koncentrerad apelsinjuice exempelvis) och ge musen lite i munnen först. Vänta sedan tills musen somnat in innan sprutan ges i buken. Se till att ingen försöker injicera musen i hjärtat, det är en plågsam avlivningsmetod som verkar sprida sig från USA.

Att gå till veterinären!

Vill du kontakta någon ifall din mus är sjuk? Tveka inte, en sjukdom eller skada kan aldrig vara för liten på en mus, för att ignoreras! Det kan vara svårt att finna en veterinär som vet något om möss och som bryr sig. Försök gärna att ta reda på om det finns intresse och kunskap innan du går till din djurklinik. Ring runt och skapa dig en uppfattning genom hur du blir bemött. På vissa djurkliniker är man ärlig och säger att man inte vet något om möss, kanske har de tips på någon veterinär som har större erfarenhet och kunskap. Ett råd är att ta kontakt med någon i SVEMUS, som kan hjälpa dig med första hjälpen och även tipsa dig om de veterinärer som är bra på möss. I SVEMUS håller vi reda på vilka veterinärer i Sverige som är mest kunniga på möss.

FÖRÖKNING

Att få mössen att föröka sig är inte svårt, men tänk noga efter innan – det är inte alltid så lätt att sälja musungar, se till att du har burar och tillbehör hemma så det räcker till alla musungar om du inte lyckas sälja några. Om du är intresserad av att föda upp möss – gå gärna med i musföreningen SVEMUS, så får du tillgång till betydligt mer information om musuppfödning.

Könsmognad

En mus blir könsmogen vid 4 1/5 till 6 veckors ålder, lite beroende på avelslinje och typ. Vid denna ålder ska man sära hanarna från honorna, så att de inte parar sig. Som nybörjare är det svårt att veta när det är dags eftersom det är så stor variation. Tar man bort ungar från mamman för tidigt så hindras de i sin tillväxt, och tar man bort dem för sent så kan man få en hel massavel, då man riskerar att varenda hona i buren blir dräktig, inklusive mamman. Kan man sätta hanungarna med en snäll äldre hane som de kan ty sig till så motverkar det att tillväxten avstannar, han måste dock vara snäll.

Det brukar vara först efter denna tid, vid 6 eller ännu hellre 8 veckors ålder, då det är lämpligast att köpa sina möss. Vid ca 3 månaders ålder börjar mössen bete sig som vuxna individer. Hanarnas urin luktar mer och de använder den på allt i sin närhet för att sprida sitt budskap. Han kan vakta sin bur mot inkräktare, dvs andra hanar, och ibland ge ett nervöst intryck. Honor visar inte alltid lika tydligt sin könsdrift, förutom att de kanske bygger bo, gnager mer och rider på varandra. En hona löper ungefär var femte dag och kan i extrema fall visa det genom att spänna kroppen, vifta på öronen och puta ut med rumpan. Man bör inte

para hona förrän vid tidigast 5 och senast 8 månaders ålder första gången. Hanen däremot kan paras direkt vid könsmognaden, men man bör vänta så länge som möjligt för att få en uppfattning om ifall musens utseende, temperament, hälsa och immunförsvar är dugligt för avel. Kanske är det bäst att låta erfarna uppfödare avla möss, alla möss bör inte avlas på även om de till synes är friska och man vill ha musungar!

Dräktighet och förlossning

Tammusen går dräktig i 19-21 dygn. Efter parningen bör honan separeras från hanen och sitta i en egen bur eller tillsammans med honor som hon känner väl, annars parar hanen sig med henne igen så fort som möjligt efter förlossningen och hon kan få ytterligare en kull efter 3 veckor. Möss klarar ofta förlossningarna utan problem, bara de har fått bra med näringsriktig mat samt lugn och ro. De avlägsnar blodspår, moderkakor, och biter fint av varje navelsträng. Kullarna kan bli på uppåt 15 st ungar. Ibland är buren tom på ungar - tyvärr är det ganska vanligt att honan äter upp ungarna av någon anledning: känner sig hotad, tror att barnen är hotade, vitamin- eller mineralbrist eller för att något var fel på henne eller ungarna.

"Popcornåldern"

Den första levnadsveckan är ungarna hårlösa och blinda och under den andra får de färg och päls, men de kan bara höra, lukta och känna fram till den dag de öppnar ögonen. Ögonen öppnas vid 10-12 levnadsdygnet och då hamnar ungarna i ett speciellt stadium:

popcornåldern. Popcornåldern har fått detta namn pga de unga mössens likhet med poppande popcorn. De hoppar omkring när de blir skrämde eller upphetsade och är väldigt svåra att få tag på. De är också mycket känsliga, rädda och blir lätt arga i denna period så att de ibland även skriker och biter om de blir fasthållna mot sin vilja. Popcornåldern är en väl rotad instinkt som skyddar ungarna från rovdjur.

På vissa tammöss är popcornåldern nästan helt bortavlade och dessa möss blir endast lite springiga i denna ålder. Hur poppig ungen är under andra levnadsveckan, brukar inte avslöja hur väl lämpad eller icke lämpad musen är för avel, men man kan skrämja den så pass i denna ålder att den aldrig vågar lita riktigt på människor. Genom att pyssla om musungarna från att de är nyfödda kontinuerligt fram tills de är i popcornåldern förkortas tiden av hopp, pip och misstro för att ibland helt utebli enbart p.g.a. att mössen vant sig vid och känner sig trygg med/av mänsklig hantering.

Popcornåldern går över vid mellan 4 och 8 veckors ålder genom att gradvis tonas ner.

Hos labmöss börjar popcornåldern vid ca 3 veckors ålder och avslutas vid 4 veckors ålder om de inte blir riktigt skrämde. Många labmöss saknar popcornålder nästan helt. Det syns ett tydligt mönster, de labmöss som poppar minst som små är vanligen lugnare till sättet.

URSPRUNG OCH BETEENDE

Familj

Musen tillhör gnagarna, ordning Rodentia, som omfattar 3000 olika arter och är den största ordningen bland däggdjur. Den största underordningen till Rodentia är Myomorpha som innefattar mer än 1/4 av världens däggdjursarter. Myomorpha är indelad i 5 familjer. En av dessa familjer är Muridae, dvs de rättlika gnagarna, som i sin tur består av 15 underfamiljer. I

en av dessa underfamiljer hittar vi råttor och möss; Murinae. De gemensamma dragen i familjen är; lång svans, spetsig nos, stora ögon, öron och bakfötter, fyra tår på framtassarna, fem tår på baktassarna och tre trubbnöliga kindtänder i varje käkhalva - som tyder på allsidig kost. I familjen hittar vi arter som brunråtta, svartråtta, husmus, mindre skogsmus och större skogsmus. När man pratar om möss tänker man nog först på husmusen, *Mus musculus*, som gärna tar sig in i våra sommarstugor och även bostäder på vintern, men det finns flera möss än så. Vi har, i Europa, musarter som; dvärgmus, hasselmus, klippmus, brandmus, taggmus, sovmöss, buskmus m.fl. Alla tillhör dock inte samma familj som husmusen.

Klass:	Däggdjur
Ordning:	Rodentia
Underordning:	Myomorpha
Familj:	Muridae
Underfamilj:	Murinae
Släkte:	Mus
Art:	<i>Mus musculus</i>

Olika arter av möss

Större och mindre skogsmus, *Apodemus flavicollis* och *Apodemus sylvaticus*, håller som förstås av namnet till i skogsmiljö och söker ogärna upp människor. Större skogsmus är störst av de tre. Mindre skogsmus och husmus är svåra att se skillnad på eftersom de kan bli lika stora. Skogsmusen har dock längre, större öron och vit mage. Vissa husmöss kan dock också ha vit eller ljus mage, så magfärgen är inte avgörande för artbestämning av musen. En detalj som kan vara avgörande för artbestämningen är tänderna. Husmusen har ett litet hack i bakkanten på framtänderna i överkäken. Husmusens utbredning i Europa: husmusen finns i Nord- och Västeuropa samt medelhavsområdet. Husmusen härstammar ursprungligen från Indien och började sprida sig över världen redan för 900 000 år sedan, numera förekommer den över stora delar av världen. De förekommer i öppen odlad terräng och i nära kontakt med människan. I det område musen bor finns andra gnagare, dock ej råttor - som ju musen undviker, eftersom den annars lätt blir dess byte. Musen undviker även rovdjur som räva, katt, uggla, grävling, mård m.fl..

Den vilda musflocken

Möss är flockdjur. Hur många individer som lever i flocken beror på biotop, tillgång till mat och konkurrens, dock kan flockarna vara hur stora eller små som helst. Mössen i flocken är släkt på ett eller annat sätt och deras ställning fastgörs i en hierarki. Flockledaren är en stor, stark och dominant hane. Han försvarar flocken från främmande möss och parar sig med alla honorna. Med sin urin märker hanen ut sitt revir och lockar honor till sig, men även rivaliserande hanar. Inga främmande mushanar mottages om de inte besejrar ledarhanen. För att visa sin lojalitet och stärka banden till andra flockmedlemmar putsar mössen varandras päls. Möss kommunicerar med varandra med hjälp av pälsputsning, men även kroppsspråk, läten och dofter. Musen har ingen doftkörtel utan använder urinen, men den använder musen på ett mångfaldigt sätt. Hanarnas urin har en fränare och starkare doft än honornas, speciellt dominant hanar. Ledarhanen märker reviret genom att urinera på allt som kommer i hans väg, speciellt i boet. Han kan också lämna urin och avföring i små vattenhål för att sprida sin doft. Genom urinen lämnas feromoner som kan styra mushonors brunst, abort och även andra hanars beteende.

Troligen fungerar mushanarnas inbördes aggression på så sätt att den sprider ut hanarna över ett område så att de ej går i vägen för varandra. De redogörelser vi läst om hur vilda möss lever sina liv med avseende på hanarnas inbördes aggression säger emot varandra i mångt och mycket.

Ibland hävdas att husmusen finns i olika varianter, en som är mer mörkbruna med lång svans och en annan med ljusare mage och kortare svans. De mörkare med längre svans skall enligt uppgift leva närmare människan och de med ljus mage längre ifrån människan, dessutom skall de ha olika levnadsmönster. Detta stämmer inte så bra om man tittar närmare på det. Svanslängden varierar något på olika lokaler där man hittar vilda möss. Detsamma gäller pälsfärgen. Möss är rörliga djur. De förflyttar sig över stora ytor i sökandet efter föda. De är mycket känsliga för konkurrens från andra smådjur och bosätter sig därför gärna i ett område där inte så många andra djur finns.

Föda

Möss som inte lever i absolut närhet till människan äter vegetarisk mat som vilda och odlade frön och växter. De lägger upp ett stort förråd av mat i sitt bo, varav insekter utgör ca 10 %. Musen som lever nära människan är allätare och lägger inte upp lika stort lager mat i sitt bo. Dels för att de är bortskämda med mycket mat som de lätt hittar och stjälar av människan och dels för att de fort lämnar sitt bo om dåliga tider kommer. Mössen är väl anpassade till att snabbt flytta.

Förökning

Möss som lever i människans absoluta närhet har god tillgång på föda och kan därför fortplanta sig året om och en hona kan få upp till 10 kullar på ett år. Möss som inte lever så nära människan har sin fortplantningstid mellan mars och oktober. Dräktighetstiden är ca 20 dygn och djuren är köns mogna vid ca 40 dagars ålder. Musen föds i en kull på ända upp till 17 individer. Normalt är mellan 6 - 10 i en kull. Att så många möss föds i en kull beror på att musen som art har anpassats till livsmiljö genom att få många ungar per kull. Musen är ett byte för många rovdjur och därför behövs det födas många nya möss varje år, annars skulle de ta slut. Musen får många ungar som växer upp snabbt och dessa ungar kan snabbt utnyttja en växande födotillgång. Råder sämre tider, t ex brist på mat, föds mindre kullar eller inga kullar alls.

BETEENDE

Mössens beteende är inte så väl utforskat som råttans, trots att musen används så mycket i forskningens tjänst.

Rangordning

Musen är ett flockdjur och som alla flockdjur har musen hierarki, dvs rangordning. Det märker du lätt om du har flera möss tillsammans, förslagsvis honor. Inte bara ledarrollen som ska fastställas, alla har sin plats i hierarkin. Den kan liknas vid en trappa, där varje mus står på ett trappsteg med ledaren på det översta trappsteget. Det handlar om social status och olika roller i flocken. Ansvar, försvar, bobyggande, matskaffande och putsande delas upp inom flocken. Flockintegriteten bör vara hög: dvs alla försvarar sin flock och ställning i den, alla flockmedlemmarna måste få mat för att vara friska och starka, en sjuk mus kan försinka hela

flocken. En ledarmus bråkar heller inte med de andra utan anledning, men har företräde till mat och vattenskål och bestämmer i flocken. En lågt stående mus putsar ledaren och de andra ovanstående. En mus som står "mittemellan" kan ibland börja bråka ibland, för att klättra i rangordningen. Nu är inte alla tammusfloccar så välordnade. Ibland märker man inte att de har någon hierarki, de kommer väl överens och släpper in nya möss i flocken utan problem. Dock kan det vara bra att veta att en välordnad hierarki är den vilda släktingens system och inte sällan ser man bevis på att den tama musen har kvar denna sociala rangordning.

Sjuka beteenden

Beteendestörningar kan orsakas av många olika faktorer och dyka upp när som helst. De vanligaste är morrhårsättning, pälstuggning, klättra i gallertaket och överdrivet motionhjulsspringande, samt många, många fler. Stereotypier heter dessa beteenden och de utvecklas av låg stresstålighet och understimulering. Ett känt begrepp är "dansmus", som faktiskt är en ärftlig sjukdom.

Dansmus har en balansrubbling i örat och kan inte röra sig normalt. Det finns flera olika dansmussjukdomar eller symptom. Dansmus är ärftligt och har hög dödlighet. En mus kan börja snurra, slänga sig hit och dit av andra anledningar som t ex epilepsi och hjärnskada. Dessa kan vara ärftliga sjukdomar men även skador från barndom eller olycka (ramlat i golvet).

Andra sjuka beteenden kan yttra sig i aggressivitet (mot människor eller möss), lemlästning (biter sig själv eller andra möss), "varje dag löpning" (hona som löper varje dag) och likgiltighet.

Avel rekommenderas inte på en mus som visar ett sjukt beteende eftersom det nedärvs till ungarna.

SLÄKTINGAR

FÖRENINGAR

UTSTÄLLNING

Hur du ställer ut din mus!

Först ska du veta när det är utställning och sista anmälningdag, sedan ska du ha en anmälningblankett till utställning. Information om när och var en utställning äger rum hittar du i Husmusen. Anmälningblankett får du när du blir medlem, den kan även köpas från SVEMUS shop och får kopieras fritt. Du fyller i denna och skickar till den person som skriver programmet, står i Husmusen. Har du några frågor ringer du till denna person. Samtidigt betalar du in anmälningavgiften till SVEMUS. Vet du inte vad din mus är för variant och inte heller om den är standardiserad gör du bäst i att anmäla den till pet class (PC) först. I PC bedöms musens temperament, kondition, skötsel och beteende. I standard (S) bedöms musens utseende, hur bra den efterlever den skrivna standarden och musen bör vara en bra representant av sin variant om den ska kunna ha en rättvis chans. I PC däremot kan musen se

ut hur som helst, vara den är snäll, tam, frisk och välskött! På PC-utställningen finns alltid medlemmar och andra utställare som kan tala om för dig om musen kan ha en chans att tävla i S eller TK eller om den är OS - därför är det bäst som nybörjare att börja med PC för att slippa bli besviken.

Till teckningsklass (TK) anmäls möss med vitt på kroppen: bandad, "berkshire", broken, "bläsad", "bläsad berkshire", dutch, even, "pannfläcksberkshire", "rumpfärgad", rumpwhite, tricolour m m. "Berkshire", "bläsad" och övriga varianter inom " " är ostandardiserade (OS) varianter som har OSbeskrivning och de tävlar därmed i TKs OS-klass. OS finns i både S och TK. Har du en OSvariant som saknar både namn och OS-beskrivning får du själv fylla i en ansökan om OS och hitta på ett namn. Teckningsklassdomaren kan hjälpa dig med det om inte pris- eller utställningsansvarig kan. Är din mus inte en tammus (Mus musculus) utan en natalpälsråtta (natalmus), gräsmus, taggmus el dylikt måste du skicka in en OSbeskrivning med anmälan, om sådan inte redan finns i SVEMUS OSbeskrivningspärm. På anmälningsblanketten skriver du arten där det står typ. Vilken klass du än tänker låta din mus tävla i måste den vara frisk. Innan bedömningen börjar ska musen genomgå friskkontrollen. Är den sjuk diskvalificeras den och får inte vistas i lokalen. Friskkontrollanterna kan ge dig råd om hur musen blir frisk. Har du flera möss kan du låta en ersättare få bedömning utom tävlan, eftersom anmälningsavgiften inte återfås för diskade möss. Ett tips är att ha med sig en oanmäld (frisk) mus, samt en extra transportbur där den sjuka musen kan sitta. I utställningsprogrammet får alla möss bedömningsnummer. När det är din mus tur går du fram med musen till domaren. Mer om utställningar hittar du i "SVEMUS utställningsinformation och standard". Lycka till!

ORDLISTA

Popcornålder.

Autoklavera.

KÄLLFÖRTECKNING

Exhibition And Pet Mice - Tony Cooke, 1977, Spur Publications, England.

Jordens Djur del 5 Gnagarna – David W. MacDonald, Bonnier Fakta Bokförlag AB, 1991.

Nature * Vol 377 * september 1995.

Science * Vol 288 * 14 april 2000.

The Biology And Medicine of Rabbits And Rodents - John E. Harkness, Joseph E. Wagner, 3rd Ed, 1983, Lea & Fabiger, Philadelphia, USA.